

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าและอิทธิพลของคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา ในสังคมไทย

วิเคราะห์คุณค่าและอิทธิพลของคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา เป็นการกล่าวถึงการวิเคราะห์คุณค่าและอิทธิพลของคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา โดยแบ่งออกเป็นคุณค่าในด้านการอธิบายหลักธรรมในคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา คุณค่าในด้านการรักษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คุณค่าในด้านการป้องกันภัยอันตราย อิทธิพลในด้านการสวดมนต์ในสังคมไทย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าในด้านการอธิบายหลักธรรม

คัมภีร์สารัตถจตุภาณวารอรรถกถา เป็นคัมภีร์ที่ท่านรจนาอธิบายบทพระปริตรภาณวารบาลี ซึ่งในสังคมไทยนิยมสวดในวัดทุกวัดและในงานพิธีต่างๆ เพื่อจะศึกษาเนื้อหาบทสวดผู้มีความรู้ทางภาษาบาลีที่ใคร่ในการศึกษาหาความรู้ยิ่งขึ้น พึงศึกษาบทพระปริตรบาลีแล้วศึกษาคำอธิบายในส่วนอรรถกถา เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น

พระอโนมทัสสีได้ยกเอาหลักธรรม องค์ความรู้ในคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวาร ผู้วิจัยได้นำเอาหลักธรรมที่อธิบายไว้ในบทสวด ๗ ตำนานมาอธิบายไว้พอเป็นตัวอย่างดังนี้

๔.๑.๑ คุณค่าด้านการอธิบายหลักธรรมในมงคลปริตร

มงคลปริตรในด้านการอธิบายธรรม บรรดาพระปริตรเหล่านั้น ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงมงคลสูตรก่อน พระผู้มีพระภาคแสดงมงคลทั้งหลาย เพื่อขจัดความกังขาของเทวดาทั้งหลายว่า

เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก

ต่างมุ่งหวังความสุขสวัสดีร่วมกันคิดถึงเรื่องมงคล

ขอพระองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด^๑

อธิบายความว่า พระองค์ผู้เจริญ เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก พวกเขาคบคิด ได้เถียงกันอยู่ว่า อะไร เป็นมงคล มีความเห็นไม่ตรงกัน บัดนี้เทวดาในแสนจักรวาลมาชุมนุมกันในจักรวาลนี้ ด้วยหวังสดับมงคลอันอุดม ขอพระองค์โปรดอนุเคราะห์ปวงข้าทั้งหลาย ด้วยการตรัสมงคลทั้งหลาย เพื่อกำจัดลูกศรคือความสงสัยของเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง^๒

พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำของเทพบุตรนั้นแล้วจึงตรัสว่า

(๑) การไม่คบคนพาล

(๒) การคบแต่บัณฑิต

(๓) การบูชาคนที่ควรบูชา

นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^๓

^๑ ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๒/๗, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒/๗.

^๒ ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๘๗.

^๓ ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๓/๗, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

อธิบายความว่า (๑) การไม่คบหาคนพาล คือผู้ที่ไม่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา หมายถึงผู้หมกหมุ่นในอกุศลกรรมบถ ๑๐^๔ (๒) การคบบัณฑิต คือผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา หมายถึงผู้ตั้งมั่นในกุศลกรรมบถ ๑๐ (๓) การบูชาคนที่ควรบูชา คือการบูชาผู้ทรงอรหัตคุณเป็นต้น^๕ จริยาวัตรทั้ง ๓ ข้อดังกล่าวมา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นอุดมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม	(๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน
(๖) การตั้งตนไว้ชอบ	นี้เป็นมงคลอันสูงสุด ^๖

อธิบายความว่า (๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ได้แก่ ประเทศที่บริษัท ๔ เทียวไปอยู่ หรือประเทศที่คำสั่งสอนของพระศาสดาอันมีองค์ ๔ ยังรุ่งเรืองอยู่^๗ (๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน คือการเป็นผู้ได้ทำบุญไว้ในกาลก่อนหรือในอดีต (๖) การตั้งตนไว้ชอบ คือ การดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรมและดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง^๘ จริยาวัตรทั้ง ๓ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุดมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๗) ความเป็นพหูสูต	(๘) ความเป็นผู้มีศิลปะ
(๙) วินัยที่ศึกษามาดี	(๑๐) วาจาสุภาषิต
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด ^๙	

อธิบายความว่า (๗) ความเป็นพหูสูต ได้แก่ ความเป็นผู้ฉลาดในกิจนั้นๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเรียนหรือฟังพระพุทฺธพจน์หรือศิลปะภายนอก^{๑๐} (๘) ความเป็นผู้มีศิลปะ คือ ความฉลาด มีทักษะในงานศิลปะทุกประเภท (๙) วินัยที่ศึกษามาดี คือความสามารถห้ามกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ได้ตามสมควร (๑๐) วาจาสุภาषิต คือคำพูดที่มุ่งประโยชน์ ๓ ประการมีทัญญมมิกัตถประโยชน์เป็นต้น^{๑๑} จริยาวัตรทั้ง ๓ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุดมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๑๑) การบำรุงมารดาบิดา	(๑๒) การสงเคราะห์บุตร
(๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา	(๑๔) การงานที่ไม่อาภูล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด ^{๑๒}	

อธิบายความว่า (๑๑) การบำรุงมารดาบิดาคือ การอุปถัมภ์ค้ำจุนมารดาและบิดา มิให้อนาทรร้อนจิต (๑๒) การสงเคราะห์บุตร คือการเลี้ยงดูเอาใจใส่ อบรมให้อยู่ในศีลธรรมและห้ามจากบาปเป็นต้น^{๑๓} (๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา คือการเลี้ยงดูให้สมฐานะ (๑๔) การงานที่ไม่อาภูล คือการ

^๔ มงคล. (ไทย) ๑/๑๗/๑๗.

^๕ ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๑๓/๑๙๓.

^๖ ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๔/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๔/๗.

^๗ มงคล. (ไทย) ๑/๘๑/๙๔.

^๘ ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๑๔/๑๙๕.

^๙ ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๕/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๕/๗.

^{๑๐} มงคล. (ไทย) ๑/๑๑๖/๑๔๓.

^{๑๑} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๑๕/๑๘๗.

^{๑๒} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๖/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๖/๗.

^{๑๓} มงคล. (ไทย) ๑/๓๘๗/๓๗๘.

ทำงานที่ควรเสร็จให้เสร็จเรียบร้อย มิให้ค้างค้ำเป็นต้น^{๑๔} จริยวัตรทั้ง ๔ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุตมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๑๕) การให้ทาน	(๑๖) การประพฤติธรรม
(๑๗) การสงเคราะห์ญาติ	(๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ
- นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๑๕}

อธิบายความว่า (๑๕) การให้ทาน คือ การบริจาควัตถุทาน ๑๐ ประการมีข้าวเป็นต้นแก่ผู้อื่น^{๑๖} (๑๖) การประพฤติธรรม คือการบำเพ็ญกุศลกรรมบถเนื่องๆ (๑๗) การสงเคราะห์ญาติ คือ การอุดหนุนเกื้อกูลหมู่ญาติตามคามเหมาะสม (๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ คือ การเลี้ยงชีพโดยสุจริต บัณฑิตทั้งหลายไม่ติเตียนเป็นต้น^{๑๗} จริยวัตรทั้ง ๓ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุตมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๑๙) การงดเว้นจากบาป	(๒๐) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา
- (๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๑๘}

อธิบายความว่า (๑๙) การงดเว้นจากบาป คือการงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐^{๑๙} (๒๐) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ คือการงดเว้นจากน้ำเมา และยาเมาทุกประเภทอย่างเด็ดขาด (๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม คือ การมีสติเฉพาะหน้าทุกเมื่อ^{๒๐} จริยวัตรทั้ง ๓ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุตมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๒๒) ความเคารพ	(๒๓) ความถ่อมตน
(๒๔) ความสันโดษ	(๒๕) ความกตัญญู
- (๒๖) การพึงธรรมตามกาล นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๒๑}

อธิบายความว่า (๒๒) ความเคารพ คือ ความเคารพในพระรัตนตรัยเป็นต้น^{๒๒} (๒๓) ความถ่อมตน คือความประพฤติอ่อนน้อม (๒๔) ความสันโดษ คือความยินดีในบุตรภรรยาเป็นต้นของตน (๒๕) ความกตัญญู คือความรู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้วแก่ตน (๒๖) การพึงธรรมตามกาล คือการสดับธรรมเทศนาในวันอุโบสถเป็นต้น^{๒๓} จริยวัตรทั้ง ๓ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุตมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๒๗) ความอดทน	(๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย

^{๑๔} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๑๖/๒๐๐.

^{๑๕} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๗/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

^{๑๖} มงค. (ไทย) ๒/๔๒๐/๓.

^{๑๗} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๑๗/๒๐๖.

^{๑๘} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๘/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๘/๗.

^{๑๙} มงค. (ไทย) ๒/๕๘๑/๑๒๗.

^{๒๐} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๑๘/๒๐๗.

^{๒๑} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๙/๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๒๒} มงค. (ไทย) ๒/๘๒/๑๙๔.

^{๒๓} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๑๙/๒๑๑.

(๒๙) การพบเห็นสมณะ

(๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล

นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๒๔}

อธิบายความว่า (๒๗) ความอดทน คือความอดกลั้นชื่อว่าขันติ^{๒๕} (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย คือ การประพฤติดูอยู่ในโอวาทของบิดามารดาและพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นต้น (๒๙) การพบเห็นสมณะ คือการมองดูลักษณะศิลปะเป็นต้นด้วยคารวจิต (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล คือ การเรียนธรรม ตามเวลาที่กำหนด^{๒๖} จริยวัตรทั้ง ๔ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุดมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๓๑) การเผาผลาญบาป

(๓๒) การประพฤดิพรหมจรรย์

(๓๓) การเห็นอริยสัจ

(๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง

นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๒๗}

อธิบายความว่า (๓๑) การเผาผลาญบาป คือ การละอกุศลกรรมมีอภิชฌาเป็นต้น^{๒๘} (๓๒) การประพฤดิพรหมจรรย์ คือการงดเว้นเมถุนธรรมโดยเด็ดขาด (๓๓) การเห็นอริยสัจ คือ การตรัสรู้ริยสัจ ๔ (๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง คือการตั้งอยู่ในอรรหัตตผล^{๒๙} จริยวัตรทั้ง ๔ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุดมมงคล

ตรัสมงคลข้ออื่นอีกว่า

(๓๕) จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว (๓๖) จิตไม่เศร้าโศก

(๓๗) จิตปราศจากธุลี

(๓๘) จิตเกษม

นี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๓๐}

อธิบายความว่า (๓๕) จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว คือ จิตที่ไม่หวั่นไหว เพราะโลกธรรม ๘^{๓๑} (๓๖) จิตไม่เศร้าโศก คือจิตของพระชินาสพเท้านั้น (๓๗) จิตปราศจากธุลี คือ จิตของพระชินาสพเท้านั้น (๓๘) จิตเกษม คือจิตของพระชินาสพเท้านั้นเอง^{๓๒} จริยวัตรทั้ง ๔ ข้อที่ตรัสในคานานี้ เป็นอุดมมงคล

ตรัสสรุปมงคลว่า

เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวมานี้แล้ว

ไม่พ่ายแพ้ข้าศึกทั้งปวงย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน

ทั้ง ๓๘ ประการนั้นเป็นมงคลอันสูงสุดของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น^{๓๓}

^{๒๔} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๔, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๘.

^{๒๕} มงค. (ไทย) ๒/๔๐๕/๓๑๒.

^{๒๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๐/๒๑๔.

^{๒๗} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๑/๔, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๘.

^{๒๘} มงค. (ไทย) ๒/๙๐๙/๓๘๑.

^{๒๙} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๑/๒๑๕.

^{๓๐} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๒/๔, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๒/๘.

^{๓๑} มงค. (ไทย) ๒/๙๗๓/๔๒๓.

^{๓๒} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๒/๒๑๗.

^{๓๓} พ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๓/๔, พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๘.

อธิบายความว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าประพฤติตามมงคลทั้ง ๓๘ ข้อเหล่านี้แล้ว เป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ในทุกสถาน ทั้งยังยำเฒ่ามารทั้ง ๕ มีชั้นธมารเป็นต้นให้สาบสูญไป ย่อมถึงความสวัสดิ์ในทุกภพที่เป็นอยู่^{๓๔}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดมงคลปริตร คือ มงคล ๓๘ ประการ ที่แบ่งออกเป็นข้อปฏิบัติ ๑๐ หมวด คือ ข้อ ๑ – ๑๘ เป็นข้อปฏิบัติในการพัฒนาชีวิต สิ่งที่คุณจะต้องพบต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ที่ทุกคน ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนาสามารถนำไปใช้ได้ผลเหมือนกันหมด หลักปฏิบัติทั้ง ๑๘ มงคลเป็นเรื่องของการครองตน ครองชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงสามารถนำไปใช้ครอบคลุมถึงการพัฒนา ปรับปรุงองค์กรด้านธุรกิจสังคม การเมืองการปกครอง ให้เจริญก้าวหน้าประสบผลสำเร็จ ข้อ ๑๙ – ๓๘ เป็นการฝึกใจโดยตรง เมื่อเราปฏิบัติตามหลักมงคลทั้ง ๑๐ หมวดแล้วก็สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุความเจริญก้าวหน้าทั้ง ๓ ระดับ คือ ความเจริญก้าวหน้าในโลกนี้ ในโลกหน้า และการบรรลุมรรคผลนิพพาน

๔.๑.๒ คุณค่าด้านการอธิบายหลักธรรมในรัตนปริตร

การอธิบายหลักธรรมในรัตนปริตร พระบรมศาสดาตรัสรัตนสูตรว่า

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนอากาศพื้น

หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศที่มาประชุมกันอยู่ณที่นี้

ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดีและจงฟังภาษิตโดยเคารพเถิด^{๓๕}

อธิบายความว่า ภูมมเทวดาและอากาศัญญเทวดา ผู้มีจิตผ่องใส ซึ่งมาประชุมกันในที่นี้ จงตั้งจิตสดับพุทธภาษิต อันนำโลกียสุขและโลกุตตรสุขมาให้ ด้วยความเคารพกันเถิด คือทรงเตือนสรรพสัตว์ให้มีโยนิโสมนสิการ เพราะได้โปรดโฆสปัจฉัย^{๓๖} เนื่องจากการตั้งตนไวชอบ ด้วยการเข้าหาสัตบุรุษ ในเพราะความถึงพร้อมแห่งเหตุ สมภา และปัญญา^{๓๗}

เพราะฉะนั้นแลภูตทั้งปวงท่านจงใคร่ครวญ

จงแผ่เมตตาต่อพวมนุษย์ด้วยเถิด^{๓๘}

อธิบายความว่า ฉะนั้น เทวดาทั้งหลายเหล่านั้น จงใคร่ครวญพิจารณา แล้วแผ่เมตตา มุ่งประโยชน์ต่อพวมนุษย์ด้วยเทอญ^{๓๙}

พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงแสดงว่าเมตตา อันมีประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่สัตว์ แม้ทั้ง ๒ ฝ่าย อย่างนี้ จึงตรัสว่า “เมตตํ กโรถ มานุสฺสียา ปชาย”^{๔๐} บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงอุปการะจึงตรัสว่า

^{๓๔} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๒๔/๒๒๘.

^{๓๕} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑/๕, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑/๙.

^{๓๖} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑/๑๔๖.

^{๓๗} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๒๕/๒๒๙.

^{๓๘} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๒/๕, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๒/๙.

^{๓๙} ปรี.จตุ.อ. (บาลี) ๑๘/๒๐๗.

^{๔๐} พุ.พ.อ. (บาลี) ๒/๑๔๗.

มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเช่นสรวงมาให้ทั้งกลางวันและกลางคืน
 เพราะเหตุนั้นขอท่านทั้งหลายอย่าประมาทจรรักษามนุษย์เหล่านั้น^{๔๑}
 อธิบายความว่า หมู่มนุษย์จะทำภาพจิตรกรรมรูปเทวา หรือสลักแท่งศิลา หรือแกะไม้
 หอมเป็นรูปเทพารักษ์ หรือไปยังรุกขเจดีย์ พร้อมจัดเครื่องสังเวกกลางวันบ้าง กลางคืนบ้าง หรือ
 ถวายทานเป็นต้น อุทิศผลแก่เทพารักษ์ หรือให้ปติทานแก่พรหมทั้งปวง^{๔๒} ท่านทั้งปวงเหล่านั้น จง
 คຸ້ມครอง หรือจงอำนวยสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์ผู้มกัตถุญในหัวใจเหล่านั้น^{๔๓}
 พระผู้มีพระภาคครั้งทรงแสดงธรรมที่มนุษย์มีอุปการะต่อเทวดาทั้งหลายอย่างนี้แล้ว จึง
 ทรงเริ่มประกอบสังจวนะ เพื่อทรงระงับอุปัทวของหมู่มนุษย์และเพื่อการฟังธรรม ของเทวดาและ
 มนุษย์ทั้งปวง^{๔๔} ด้วยการประกาศคุณของพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นว่า

ทรัพย์เครื่องปลื้มใจหรือรัตนชาติที่ประณีตใดๆ
 ที่มีในโลกนี้ในโลกอื่นหรือในสวรรค์
 ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้นๆที่เสมอด้วยตถาคตไม่มี
 นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระพุทธเจ้า
 ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข^{๔๕}

อธิบายความว่า ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ หรือรัตนชาติ อันมีในโลกทั้งสาม จะเสมอเหมือน
 ด้วยรัตนอันประณีต คือพระพุทธเจ้า ย่อมไม่มีเลย ด้วยสัจจะนี้ขอความสุขเป็นต้นจงมี พระผู้มี
 พระภาคเจ้าตรัสพระคาถา ความสวัสดิก็เกิดแก่ราชสกุล ภัยก็ระงับไป พวกอมมนุษย์ในแสนโกฏิ
 จักรวาล ก็พากันยอมรับพุทธอาชญา^{๔๖}

พระผู้มีพระภาค ตรัสสัจจาแล้วเพื่อจะตรัสด้วยธรรมคุณคือพระนิพพานจึงตรัสว่า
 พระศากยมุณีผู้มีพระทัยตั้งมั่น
 ทรงบรรลุธรรมได้อันเป็นที่สิ้นกิเลส
 ปราศจากราคะเป็นอมตธรรมอันประณีต
 ไม่มีธรรมใดๆที่เสมอด้วยธรรมนั้น
 นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
 ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข^{๔๗}

อธิบายความว่า พระนิพพานที่พระศากยมุณีทรงบรรลุแล้ว เป็นที่สิ้นกิเลส ปราศจาก
 ราคะ เป็นอมตธรรมประณีต ซึ่งหาธรรมใดเสมอเหมือนได้ไม่^{๔๘} พระนิพพานนี้ เป็นรัตนอันประณีตใน

^{๔๑} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๒/๕, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒/๙.

^{๔๒} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘.

^{๔๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๕/๒๓๐.

^{๔๔} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๓/๑๔๘.

^{๔๕} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๓/๕, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๓/๙.

^{๔๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๗/๒๓๘.

^{๔๗} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๔/๑๐.

^{๔๘} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๔/๑๕๗.

พระธรรม ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์แก่สัตว์เหล่านี้อาชญา (อำนาจป้องกัน) แห่งคาถาเมื่อนี้ อัน
อมนุษย์ทั้งหลายในแสนโกฏิจักรวาลได้รับแล้ว^{๔๙}

พระผู้มีพระภาค ตรัสสัจจาด้วยธรรมคุณคือพระนิพพานแล้ว เพื่อจะตรัสธรรมคุณ คือ
มรรคอรียสัจจิงตรัสว่า

พระพุทเจ้าผู้ประเสริฐ
ตรัสสรรเสริญสมาธิได้ว่าเป็นธรรมสะอาด
ตรัสถึงสมาธิได้ว่าให้ผลโดยลำดับ
สมาธิอื่นที่เสมอด้วยสมาธินั้นไม่มี
นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์^{๕๐}

อธิบายความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ตรัสสรรเสริญ
โลกุตตรสมาธิได้ เป็นธรรมสะอาด ให้ผลโดยลำดับ ไม่มีโลกียสมาธิชนิดใด ที่จะเสมอเท่าได้ โลกุตตร
สมาธินั้นเป็นรัตนอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์ แก่สัตว์เหล่านี้^{๕๑}

พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นตรัสสัจจวณะ ด้วยธรรมคุณคือมรรคอรียสัจแล้วจึงตรัสสัง-
คณา

บุคคล ๑๐๘ จำพวกที่สัตบุรุษสรรเสริญ
ซึ่งจัดเป็นบุคคล ๔ คู่เป็นสาวกของพระสุคตเป็นผู้ควร
แก้ทุกขนิทานที่เขาถวายเป็นบุคคลเหล่านั้นมีผลมาก
นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์^{๕๒}

อธิบายความว่า พระทักขิไณยบุคคล ๑๐๘ จำพวก^{๕๓} ที่สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ เป็น
พระสาวกของพระสุคตเจ้า ผู้สมควรแก้ทุกขนิทาน ที่บุคคลถวายเป็นแล้วในพระทักขิไณยบุคคล
เหล่านั้น ย่อมมีผลานิสงส์มาก พระอรียสงฆ์นี้เป็นรัตนอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความ
สวัสดิ์ แก่สัตว์เหล่านี้^{๕๔}

พระผู้มีพระภาคตรัสสัจจวณะด้วยสังฆคุณ ด้วยอำนาจแห่งท่านผู้ดำรงอยู่ในมรรค และ
ท่านผู้ดำรงอยู่ในผลแล้ว ทรงปรารถนาเพื่อจะตรัสสัจจาด้วยคุณแห่งพระชินาสพทั้งหลายผู้เสวย
ความสุขอันเกิดจากผลสมาบัติบางจำพวกเท่านั้นจึงตรัสว่า

บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า
เป็นผู้ประกอบตนไว้ดีมีใจมั่นคงหมดความห่วงใย
บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตผล

^{๔๙} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๗/๒๓๙.

^{๕๐} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๕/๖, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๕/๑๐.

^{๕๑} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๘/๒๔๐.

^{๕๒} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๖/๖, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๖/๑๐.

^{๕๓} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๖/๑๕๙.

^{๕๔} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๒๙/๒๔๒.

หยั่งถึงอมตนิพพานรับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข^{๕๕}

อธิบายความว่า ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า พระอริยบุคคลประกอบตนไว้ดี ด้วยการรณสนา มีจิตมั่นคง ตัดความอาลัยได้เด็ดขาด ชื่อว่าบรรลอรหัตต์^{๕๖} เข้าถึงอมตนิพพาน ตัดมดำสันตริส ด้วยการเข้าผลสมาบัติ พระอริยสงฆ์ผู้เป็นพระอรหันต์นี้ มั่นในผลสมาบัติเป็นรัตนะอันประณีต^{๕๗} ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข แก่สัตว์เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสสัจจะอันมีพระอริยสงฆ์เป็นที่ตั้ง ด้วยคุณแห่งพระชินาสพทั้งหลาย แล้วตรัสคุณของพระโสดาบันเท่านั้นอันประจักษ์แก่ชนจำนวนมากตรัสว่า

สัทบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ

เราเรียกสัทบุรุษนั้นว่ามีอุปมาเหมือนเสาเชื่อนที่ฝังลงดิน

อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข^{๕๘}

อธิบายความว่า พระโสดาบันทั้ง ๓ ประเภท เป็นผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย เพราะเห็นแจ้งอริยสัจ ๔^{๕๙} ไม่หวั่นไหวด้วยวาทกรรมของเหล่าอัญญเดียรธีย์ เหมือนเสาอินทขิล ไม่หวั่นไหวต่อลมที่พัดมาจากทิศทั้ง ๔ พระโสดาบันทั้ง ๓ ประเภทนี้^{๖๐} เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข แก่สัตว์เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสอริยสัจอันมีสงฆ์เป็นที่ตั้ง ด้วยคุณของพระโสดาบัน โดยไม่แปลกกัน แล้วจึงตรัสโดยคุณของพระโสดาบันประเภทสัทตักขัตตูปรมะว่า

พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ

ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว

ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง

ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสุข^{๖๑}

อธิบายความว่า พระโสดาบันประเภทสัทตักขัตตูปรมะ รู้แจ้งอริยสัจตามที่พระบรมศาสดาผู้มีพระปัญญาคุณอันลึกซึ้งทรงแสดงไว้แล้ว แม้จะสัทตักขัตตูปรมโสดาบันบุคคลนั้น จะยังมีความประมาทอยู่บ้าง แต่ท่านจะเจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ ในชาติที่ ๗ ไม่ถึงปฏิสนธิในชาติ

^{๕๕} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๗/๖, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๑๑.

^{๕๖} พุ.พ.อ. (บาลี) ๗/๑๖๑.

^{๕๗} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๐/๒๔๓.

^{๕๘} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๘/๖-๗, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๘/๑๑.

^{๕๙} วิสุทฺธิ. (บาลี) ๒/๑๓๙-๑๖๒.

^{๖๐} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๑/๒๔๔.

^{๖๑} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๙/๗, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๙/๑๑.

ที่ ๘ อย่างแน่นอน^{๖๒} พระสัตตักขัตตุปรมาโสดาบันบุคคลนี้เป็นรัตนอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ แก่สัตว์เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสสัจจะอันมีสงฆ์เป็นที่ตั้ง ด้วยคุณของพระโสดาผู้สัตตักขัตตุปรมาแล้ว เพื่อจะแสดงคุณของพระโสดาบัน ผู้ยังยึดถืออยู่ สัน ๗ ภาพ ยังพิเศษกว่าบุคคลเหล่านี้^{๖๓} ซึ่งยังละความยึดมั่นในภพไม่ได้ตรัสว่า

พระโสดาบันนั้นละธรรม ๓ ประการคือ
 สักกายทิฐิวิจจิกจณาและสัสสัพพตปราค
 พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคได้แล้ว
 แม้จะมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่
 พระโสดาบันนั้นพ้นแล้วจากอภัยทั้งสี่
 และจะไม่ทำอภิชาน ๖
 นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ^{๖๔}

อธิบายความว่า พระโสดาบันบุคคล ละสังโยชน ๓ คือ สักกายทิฐิสังโยชน วิจจิกจนาสังโยชน และสัสสัพพตปราคสังโยชนได้โดยเด็ดขาดแล้ว เป็นผู้พ้นจากอภัยภูมิ ๔ ได้อย่างแน่นอน ย่อมไม่ทำอภิชาน ๖ คืออนันตริยกรรม ๕ และไปเข้าถึงเดียรถีย^{๖๕} ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ แก่สัตว์เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสสัจจะมีพระสงฆ์เป็นที่ตั้งด้วยคุณของพระโสดาผู้สัตตักขัตตุปรมาแล้ว เพื่อจะแสดงคุณของพระโสดาบัน แม้จะอยู่ด้วยความประมาทไปบ้าง ท่านไม่ปกปิดการทำบาป แม้เล็กน้อยเลย ด้วยพระดำรัสว่า

ถึงแม้ว่าพระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม
 ทางกายทางวาจาหรือทางใจไปบ้าง
 ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้
 เรากล่าวว่าผู้เห็นบทแล้วไม่อาจทำอย่างนั้นได้
 นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ^{๖๖}

อธิบายความว่า พระโสดาบันนั้น แม้ท่านจะดำรงอยู่ด้วยความประมาท ขาดสติไปบ้าง ก็ย่อมไม่จงใจล่วงละเมิดสิกขาบทประเภทโลกวัชชะแม้เล็กน้อย จะมีบ้างก็เพียงล่วงอาบัติประเภท ปณณตติวัชชะ ด้วยการบริโศกปัจจัยโดยไม่พิจารณา ท่านก็จะเปิดเผย ในสำนักของพระผู้มีพระภาค

^{๖๒} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๒/๒๔๖.

^{๖๓} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑๒/๑๖๖.

^{๖๔} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๐-๑๑/๗, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๐-๑๑/๑๒.

^{๖๕} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๔/๒๔๘.

^{๖๖} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๒/๗, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๒/๑๒.

หรือในสำนักของเพื่อนสพรหมจารี ย่อมทำคืนอาบัติเสียในขณะนั้น แล้วตั้งอยู่ในวินัยสังวรต่อไป^{๖๗}
พระโศดามันนี้ เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์ แก่สัตว์เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสัจจวณะ มีพระสงฆ์เป็นที่ตั้งโดยประการแห่งคุณนั้นๆ ของ
พระอริยบุคคลทั้งหลาย ที่เนื่องอยู่ในพระสงฆ์อย่างนี้แล้ว เมื่อทรงแสดงคุณของพระรัตนตรัย ได้ทรง
แสดงโดยสังเขป^{๖๘} และโดยพิสดารในที่อื่นทรงแสดงสัจจวณะ มีพระพุทธรัตนะเป็นที่ตั้งว่า

พุ่มไม้งามในป่าซึ่งมียอดดอกดอกบานสะพรั่ง

ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดูงามอย่างยิ่งฉันใด

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ

ที่ให้ถึงนิพพานเพื่อประโยชน์อย่างยิ่งฉันนั้น

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า

ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์^{๖๙}

อธิบายความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสพระปริยัติธรรมอันประเสริฐ ทั้งดงามด้วย
สภาวะธรรมคือ ชันธ์ อายตนะ ธาตุเป็นต้น โพธิปักขิยธรรมมีสติปัญญา และสัมมปธานเป็นต้น กอง
แห่งธรรมมีสี่ชั้น สภาชิขันธเป็นต้น^{๗๐} ที่โยคาวจรใช้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาญาณ ซึ่งหนทางไปถึง
พระนิพพาน นับเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด เหมือนหมู่ไม้ในฤดูใบไม้ผลิ อันสะพรั่งด้วยยอดอ่อน ดอก
อ่อน ผลอ่อน ฉะนั้น พระพุทธรัตนะ เป็นรัตนะอันประณีต^{๗๑} ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์ แก่สัตว์
เหล่านี้

พระผู้มีพระภาคตรัสสัจจวณะที่มีพุทธรัตนะเป็นที่ตั้ง ด้วยปริยัติธรรมแล้ว บัดนี้ทรงเริ่ม
ตรัสด้วยโลกุตตรธรรมด้วยพระดำรัสว่า

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ

ทรงประทานธรรมอันประเสริฐทรงนำทางอันประเสริฐมาให้

ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใครๆได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้

นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า

ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์^{๗๒}

อธิบายความว่า พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงตรัสรู้โลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ทรง
ประทานโลกุตตรธรรมอันประเสริฐทรงแนะนำทางอันประเสริฐ ทรงเป็นบรมศาสดายอดเยี่ยม ได้
ทรงแสดงโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ แก่เวไนยสัตว์ทั้งปวง^{๗๓} พระพุทธรัตนะ เป็นรัตนะอันประณีต
ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดิ์ แก่สัตว์เหล่านี้

^{๖๗} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๕/๒๔๙.

^{๖๘} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๓/๑๖๘.

^{๖๙} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑๓/๘, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๑๓.

^{๗๐} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๓/๑๖๙.

^{๗๑} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๖/๒๕๑.

^{๗๒} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑๔/๘, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๔/๑๓.

^{๗๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๗/๒๕๒.

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปริยัติธรรมและโลกุตระธรรมแล้วตรัสสั่งจางนะ มีพุทธรัตนะเป็นที่ตั้ง ด้วย ๒ คาถาอย่างนี้แล้ว ทรงอาศัยคุณคือการบรรลุอนุปาติเสสนิพพานของพระสาวกทั้งหลาย ซึ่งได้สดับปริยัติธรรมนั้นและปฏิบัติตามนัยที่ได้สดับมาแล้ว^{๗๔} ได้บรรลุโลกุตระธรรม จึงทรงแสดงสั่งจางนะ มีพระสังฆรัตนะเป็นที่ตั้งว่า

พระชีณาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้วไม่มีการเกิดใหม่
 ทั้งมีจิตเบือนหายในภพที่จะเกิดต่อไป
 ท่านเหล่านั้นชื่อว่ามิพัสสันแล้วไม่มีฉันทะยกขึ้นเป็นปราชญ์
 ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป
 นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสังคมนี้อให้มีความสวัสดิ^{๗๕}

อธิบายความว่า พระอรหันตชีณาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้วไม่มีการเกิดใหม่ ทั้งมีจิตเบือนหายในภพที่จะเกิดต่อไป พระภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพระชีณาสพเหล่านั้น สิ้นพัส คือผู้มีพัสถูกถอนแล้ว ไม่เือง ไม่เจริญขึ้น หมดความพึงพอใจ ผู้เป็นนักปราชญ์ สมบูรณ์ด้วยปัญญา ย่อมดับ ย่อมไม่เกิดอีก เหมือนประทีปที่ดับไปแล้วฉะนั้น^{๗๖} พระสงฆ์นี้ เป็นรัตนะอันประณีต ด้วยสังคมนี้อให้มีความสวัสดิ แก่สัตว์เหล่านี้

ต่อมา ท้าวสักกะจอมเทพทรงดำริว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยคุณพระรัตนตรัย ประกอบสั่งจางนะ ทรงทำความสวัสดิแก่ชาวอนคร^{๗๗} แม้ตัวเราก็จึงกล่าวบางอย่างอาศัยคุณพระรัตนตรัย เพื่อความสวัสดิแก่ชาวอนครจึงตรัสว่า

ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคตพุทธเจ้า
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้วขอให้มีความสวัสดิ
 ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระธรรมของพระตถาคต
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้วขอให้มีความสวัสดิ
 ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระสงฆ์สาวกของพระตถาคต
 ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้วขอให้มีความสวัสดิ^{๗๘}

^{๗๔} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑๕/๑๗๐.

^{๗๕} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๘, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๑๓.

^{๗๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๘/๒๕๓.

^{๗๗} พุ.พ.อ. (บาลี) ๑๖/๑๗๒.

^{๗๘} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๖-๑๘/๙, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๖-๑๘/๑๔.

อธิบายความว่า ท้าวสักกะเทวราช ทรงเป็นตัวแทนของเหล่าอากาสัญญเทวดา และภุมม-
เทวดาทั้งหลาย^{๗๙} ซึ่งประชุมกันในสมาคมนั้น เปล่งวาจาว่า ปวงข้าบาททั้งหลาย ขอนอบน้อม
นมัสการพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ที่เหล่าเทพและมนุษย์บูชา
สักกะแล้วอำนวยพรว่า ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่มนุษย์เหล่านี้^{๘๐}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดรัตนปริตร เป็นบทที่ว่าด้วยคุณค่า และ
อานุภาพแห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้า
ประทานแก่ชาวเมืองไพสาลี เมื่อคราวประสพวิฤตการณ์ต่างๆ เนื้อหากล่าวถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่ง
เป็นที่พึงทางใจอันเกษม และเน้นคุณธรรมที่สามารถน้อมมารำลึกถึงและปฏิบัติตามได้ คือลดละกิเลส
ตัณหาให้จางคลายไปโดยลำดับ โดยนำเอาพระคุณที่อยู่ในพระรัตนตรัยมาเป็นแนวทางและเป้าหมาย
ในการปฏิบัติ เช่น สมบัติอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้าและการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์อันเรียบง่าย
ไม่มีบาปให้ปกปิด บทรัตนสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า ชีวิตที่มีคุณค่าตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องลงมือ
ปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีสาระอยู่ที่การดับความเห็นแก่ตัวลงโดยลำดับจนหมดสิ้น จึงจะบรรลุนิพพาน
อันเป็นคุณค่า สูงสุดได้

๔.๑.๓ คุณค่าด้านอธิบายหลักธรรมในเมตตปริตร

การอธิบายหลักธรรมในเมตตปริตร พระพุทธองค์ตรัสพระสูตรนี้ เพื่อเป็นเมตตา เพื่อเป็น
พระปริตร และเพื่อมานอนเป็นบาทแห่งวิปัสสนาแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า

ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุนิพพาน

ควรบำเพ็ญกรณียกิจควร เป็นผู้อาจหาญ ชี้อตรง

เคร่งครัด ว่าง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง^{๘๑}

อธิบายความว่า ภิกษุผู้ฉลาดในประโยชน์ คือบุคคลผู้ออกบวชในพระศาสนานี้ ประกอบ
ตนโดยชอบ ละอเนสนา ปรรณนาแต่จะตั้งอยู่ในจิตุปาริสุทธิตีล บำเพ็ญปาติโมกขสังวรศีลด้วยศรัทธา
เป็นสำคัญ บำเพ็ญอินทรีสังวรศีลด้วยสติเป็นสำคัญ บำเพ็ญอาชีวปาริสุทธิตีล ด้วยความเพียรเป็น
สำคัญ บำเพ็ญการเสพปัจจัยด้วยปัญญาเป็นสำคัญ^{๘๒} หวังบรรลุนิพพาน พึงทำกิจที่ควรทำคือ
ไตรสิกขา เข้าถึงภาระหน้าที่ควรเข้าถึงเป็นผู้องอาจประกอบด้วยความตรง สั่งสอนอบรมได้ง่าย มี
ความอ่อนโยนมีใจไม่กระด้างด้วยเย่อหยิ่งถือตัว^{๘๓}

พระผู้มีพระภาค ทรงมีพระพุทธประสงค์จะตรัสยิ่งกว่านั้นอีกจึงตรัสว่า

ควรเป็นผู้สันโดษเลี้ยงง่ายมีกิณน้อย

มีความประพฤติเบามีอินทรีสงบมิปัญญารักษาทน

ไม่คะนองไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย^{๘๔}

^{๗๙} พุ.อ. (บาลี) ๑๗/๑๗๓.

^{๘๐} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๓๙-๔๑/๒๕๔.

^{๘๑} พุ.อ. (บาลี) ๒๕/๑/๑๓, พุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๐.

^{๘๒} พุ.อ. (บาลี) ๑/๒๑๓.

^{๘๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๒/๒๖๖.

^{๘๔} พุ.อ. (บาลี) ๒๕/๒/๑๓, พุ.อ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๐.

อธิบายความว่า ควรเป็นผู้สันโดษด้วยสันโดษ ๑๒ ประการ^{๘๕} เป็นผู้เลี้ยงง่าย มีกิจธุระน้อย มุ่งเจริญสมณธรรม มีเพียงบริขารติดกาย มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาคุ้มครองตน ไม่คะนองกายวาจา ไม่โศกเศร้าร่วมด้วยไม่ร่าเริงร่วมด้วยไม่สุขด้วยเมื่อตระกูลเหล่านั้นประสบสุข ไม่ทุกข์ด้วยเมื่อตระกูลเหล่านั้นประสบทุกข์^{๘๖}

พระผู้มีพระภาคตรัสบอกกรณียะแก่ภิกษุผู้อยู่ป่า ซึ่งประสงค์จะบรรลุนิพพานแล้วอยู่อย่างนี้แล้วทรงมีพระพุทธประสงค์จะตรัสบอกกรณียะจึงตรัสว่า

อนึ่ง ไม่ควรประพฤติกายเสียหายใดๆ
ที่จะเป็นเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้ (ควรแผ่เมตตา
ไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า) ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข
มีความเกษม มีตนเป็นสุขเถิด^{๘๗}

อธิบายความว่า ภิกษุ ขณะทำกรณียกิจอย่างนี้ไม่ควรประพฤติกายทุจริต วจีทุจริตและมโนทุจริต ทั้งที่มีโทษน้อยและที่มีโทษมาก อันจะเป็นเหตุให้วิญญูชนทั้งหลายตำหนิได้^{๘๘} แต่ควรแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุขกายสุขใจ มีความเกษมปราศจากอุปัทวันตรายทั้งปวง รักษาตนเองให้เป็นสุขๆเถอ^{๘๙}

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเมตตาภาวนา ตั้งแต่อุปจารสมาธิจนถึงอัปปนาสมาธิแล้ว เพื่อทรงแสดงเมตตาภาวนานั้นโดยพิสดารจึงตรัสว่า

เหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด
เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาวขนาดกายใหญ่ขนาดกายปานกลาง
ขนาดกายเตี้ยขนาดกายพอมหรือขนาดกายอ้วน
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงมีตนเป็นสุขเถิดเป็นต้น^{๙๐}

อธิบายความว่า ขอสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ทั้งที่มีลมอัสสาสะและที่ไม่มีลมอัสสาสะ^{๙๑} ที่ยังมีต้นขา ทั้งที่เป็นทมิฬชาติ มหันตชาติ ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก จะสูงหรือเตี้ย จะอ้วนหรือพอม จะมีกระดูกด้านนอกหรือด้านใน จงรักษาตนของตนให้เป็นสุขๆ เถิด^{๙๒}

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีส่วนเหลือด้วยติกะทั้งสามแล้วจึงทรงแสดงสัตว์เหล่านั้นสงเคราะห์ด้วยทุกะทั้งสามว่า

เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี
เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้ และอยู่ไกลก็ดี ภูตหรือสัมภเวสีก็ดี

^{๘๕} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๒/๒๑๖.

^{๘๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๓/๒๖๘.

^{๘๗} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๓/๑๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๓/๒๑.

^{๘๘} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๓/๒๑๘.

^{๘๙} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๔/๒๗๐.

^{๙๐} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๔/๑๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๔/๒๑.

^{๙๑} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๔/๒๒๐.

^{๙๒} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๕/๒๗๑.

ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงมีตนเป็นสุขเถิด^{๙๓}

อธิบายความว่า เหล่าสรรพสัตว์ที่เห็นได้ด้วยตา หรือเห็นไม่ได้ด้วยตา ทั้งที่อยู่ในจักวาลนี้ และจักวาลอื่น^{๙๔} ที่ผู้ไม่แสวงหาที่เกิด (ภูตา) และผู้ยังแสวงหาที่เกิด (สัมภเวสี) จงรักษาตนของตนให้เป็นสุขๆ เถิด^{๙๕}

พระพุทธองค์ทรงแสดงภาวนานี้ โดยปรารถนาให้ออกไปจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และทุกข์จึงตรัสว่า

ไม่ควรข่มเหงไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส

ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน

เพราะความโกรธและความแค้น^{๙๖}

อธิบายความว่า สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า ไม่ควรข่มเหงกัน ไม่ควรดูหมิ่นเหยียดหยามกัน ในทุกสถานที่มีกลางแจ้ง กลางบ้าน กลางสาธารณชนเป็นต้น^{๙๗} ทั้งไม่ควรคิดก่อทุกข์ให้แก่กันและกันด้วยความเคืองแค้น พยาบาท^{๙๘}

พระพุทธองค์เมื่อจะทรงแสดงเมตตาภาวนานี้ด้วยอุปมาจึงตรัสว่า

ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์

ดุจมารดาแผ่ถอนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิตนั้น^{๙๙}

อธิบายความว่า มารดาพึงถอนอมรักษามุมบุตรคนเดียวที่เกิดแต่อกของตนด้วยชีวิต^{๑๐๐} หมายถึง สามารถสละแม้ชีวิตของตนเพื่อป้องกันทุกข์ที่จะมาถึงบุตรนั้นฉันใด กุลบุตรพึงเจริญเมตตาจิตนี้ในสัตว์ทั้งปวงหมายถึงพึงยังเมตตาจิตให้เกิดให้เจริญบ่อยๆ และพึงเจริญเมตตาจิตนั้นด้วยอำนาจแห่งสัตว์ไม่มีปริมาณเป็นอารมณ์ ด้วยอำนาจแห่งการแผ่ไปไม่มีส่วนเหลือในสัตว์ตนหนึ่ง^{๑๐๑}

พระพุทธองค์ทรงแสดงการเจริญเมตตาภาวนาจึงตรัสว่า

อนึ่งควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณ

กว้างขวางไม่มีเวรไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด

ทั้งชั้นบนชั้นล่างและชั้นกลาง^{๑๐๒}

อธิบายความว่า ภิกษุพึงแผ่เมตตาอันไม่มีประมาณที่มีอยู่ในใจในสัตว์โลกทั่วทั้งหมดตั้งแต่ภายใต้ ต่อจากนั้น พึงแผ่เมตตาอันไม่มีประมาณที่มีอยู่ในใจในสัตว์โลกทั้งปวง คือในหมู่สัตว์โลก ให้บรรลุถึงความเจริญองกามไพบูลย์ในโลกทั้งปวงอย่างไร คือแผ่เมตตานี้ไปไม่เหลือ เบื้องบนก็ตั้งแต่ภวคพรหมลงมา เบื้องล่างก็ตั้งแต่เวจันรกขึ้นไป เบื้องขวางก็ตั้งแต่ทิศทั้งแปดจนตลอดทุกทิศ

^{๙๓} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๕/๑๔, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๕/๒๑.

^{๙๔} พุ.พ.อ. (บาลี) ๕/๒๒๑.

^{๙๕} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๖/๒๗๒.

^{๙๖} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๖/๑๔, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๖/๒๑.

^{๙๗} พุ.พ.อ. (บาลี) ๖/๒๒๒.

^{๙๘} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๗/๒๗๓.

^{๙๙} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๗/๑๔, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๒๒.

^{๑๐๐} พุ.พ.อ. (บาลี) ๗/๒๒๒.

^{๑๐๑} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๘/๒๗๓.

^{๑๐๒} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๘/๑๔, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๘/๒๒.

ที่เหลือ หรือเบื้องบนก็ได้แก่รูปธาตุ เบื้องล่างก็ได้แก่กามธาตุ เบื้องขวาก็ได้แก่รูปธาตุไม่มีเหลือ^{๑๐๓}
เมื่อเจริญ เมตตาอยู่อย่างนี้การทำไมให้มีความคับแคบ ไม่มีเวร ไม่มีข้าศึก บุคคลพึงกระทำความไม่มี
ความคับแคบ เหว และข้าศึก บุคคลผู้อยู่ด้วยเมตตา ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ เป็นที่รักของพวก
อมนุษย์ ข้าศึกใดๆ ของเขาย่อมไม่มี^{๑๐๔}

พระพุทธองค์ทรงแสดงความไม่มีกำหนดอิริยาบถแก่ภิกษุผู้ตามประกอบภาวนานั่นอยู่
ก่อนจึงตรัสว่า

ผู้แผ่เมตตาจะยืนเดินนั่งหรือนอน
ควรตั้งสติไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่ว่าง
นักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่าพรหมวิหาร^{๑๐๕}

อธิบายความว่า ผู้เจริญเมตตาเมื่อเจริญเมตตาในใจอย่างนี้ ไม่ต้องจำกัดอิริยาบถ^{๑๐๖}
คือ นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรง เมื่อทำการบรรเทาความปวดเมื่อยด้วยอิริยาบถอย่างใดอย่างหนึ่ง ตาม
สบาย จะยืนหรือ เดิน นั่งหรือนอน ยังเป็นผู้ปราศจากความง่วงนอน เพียงใด ก็พึงตั้งสติ ในเมตตา
ภาวนานั้นไว้เพียงนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวเมตตาวิหารนั้นว่า เป็นพรหมวิหารคือ เป็นธรรมเครื่องอยู่ที่
ประเสริฐสุดในธรรมวินัยของพระอริยะนี้ เพราะเป็นธรรมปราศจากโทษในทิพวิหาร พรหมวิหาร อริย
วิหาร และอิริยาปถวิหารทั้ง ๔^{๑๐๗}

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเมตตาภาวนาประการต่างๆ แก่ภิกษุเหล่านั้นแล้ว เพราะเมตตา
เป็นธรรมใกล้เคียงต่ออตตทิฐิ เพราะเป็นธรรมมีสัตว์เป็นอารมณ์ เมื่อจะทรงแสดงการบรรลุอริยภูมิทำ
เมตตาภาวนาให้เป็นบาทแก่ภิกษุเหล่านั้นจึงตรัสว่า

อนึ่งผู้แผ่เมตตาที่ไม่ยึดถือทิฐิ
มีศีลถึงพร้อมด้วยทัสสนะ
กำจัดความยินดีในกามคุณได้แล้ว
ก็จะไม่เกิดในครรภ์อีกต่อไป^{๑๐๘}

อธิบายความว่า กุลบุตรผู้เจริญเมตตาก็มีภูมิตั้งขึ้น ออกจากปฐมฌานเป็นต้นแล้วพิจารณา
องค์ฌาน ๕ มีวิตกเป็นต้น กำหนดรูปนามเป็นอารมณ์ เห็นไตรลักษณ์ ได้ญาณทัสสนะ สมบูรณ์
ด้วยโลกุตตรศีล ทำกามราคะที่ยังละไม่ได้ให้เบาบางด้วยสกทาคามิมรรค และได้เด็ดขาดด้วยอนาคามี
มรรค ย่อมไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์มารดาอีก^{๑๐๙} คือย่อมบังเกิดในหมู่เทพชั้นสุทธาวาสทั้งหลาย
บรรลุอรหัตผลแล้วบริณีพพานในชั้นสุทธาวาส^{๑๑๐}

^{๑๐๓} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๘/๒๒๔.

^{๑๐๔} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๔๙/๒๗๔.

^{๑๐๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๑๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙/๒๒.

^{๑๐๖} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๙/๒๒๔.

^{๑๐๗} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๐/๒๗๖.

^{๑๐๘} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑๐/๑๔, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๒๒.

^{๑๐๙} ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑๐/๒๒๕.

^{๑๑๐} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๑/๒๗๗.

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดเมตตปริตร คือหลักธรรมที่เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เนื่องจากเป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงแนวทางการในการปฏิบัติให้เป็นที่ยรักใคร่ ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน ตรวจสอบตนเองให้พ้นจากการกระทำชั่ว และเจริญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งไม่เพียงยังความสงบแก่จิตใจของตนเองเท่านั้น แต่ยังความสงบสันติแก่สรรพสัตว์และสากลโลกอีกด้วย นับเป็นพระสูตรที่มีคุณประโยชน์มหาศาล เป็นการแสดงคุณสมบัติของผู้ปรารถนาสันติ คือทางแห่งผู้สงบ หรือทางแห่งคนดี หรือบัณฑิต

๔.๑.๔ คุณค่าด้านอธิบายหลักธรรมในชั้นปริตร

การอธิบายหลักธรรมในชั้นปริตร พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ตั้งแต่นี้ไป พวกท่านพึงเจริญเมตตาจิตในตระกูลพญางูทั้งสี่ว่า

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูวิรูปักษ์

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูเอราปละ

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูฉัพยบุตร

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูกัณหาโคตมกะ^{๑๑๑}

อธิบายความว่า เราขอแผ่เมตตาจิตไปยังตระกูลวิรูปักษนาคราช ตระกูลเอราปถนาคราช ตระกูลฉัพยบุตรนาคราช ตระกูลกัณหาโคตมกนาคราช^{๑๑๒}

พระโพธิสัตว์แสดงตระกูลนาคราชทั้งสี่แล้วกล่าวว่า พวกท่านจักสามารถเจริญเมตตาจิตต์ในตระกูลนาคราชทั้งสี่นั้น พวกงูพิษจักไม่กัดไม่เบียดเบียนพวกท่านแล้วกล่าวว่า

เราขอมีเมตตากับสัตว์ไม่มีเท้า

เราขอมีเมตตากับสัตว์สองเท้า

เราขอมีเมตตากับสัตว์สี่เท้า

เราขอมีเมตตากับสัตว์มีหลายเท้า^{๑๑๓}

อธิบายความว่า บาทที่ ๑ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเมตตาภาวนาเจาะจงไปในสัตว์ไม่มีเท้าทุกจำพวก ได้แก่งูและปลา บาทที่ ๒ ทรงแสดงเมตตาภาวนาไปในมนุษย์ทั้งหลายและจำพวกสัตว์ปีก บาทที่ ๓ ทรงแสดงเมตตาภาวนาไปในสัตว์สี่เท้าทุกจำพวก มีช้างและม้า เป็นต้น^{๑๑๔} บาทที่ ๔ ทรงแสดงเมตตาภาวนาไปในแมลงป่อง ตะขาบ บึ้ง หนอน แมงมุม เป็นต้น^{๑๑๕}

พระโพธิสัตว์แสดงเมตตาภาวนาโดยย่อแล้วเมื่อจะแสดงด้วยความสามารถการขอร้องจึงกล่าวว่า

สัตว์ไม่มีเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

สัตว์สองเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

สัตว์สี่เท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

^{๑๑๑} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒,

^{๑๑๒} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๒/๒๗๘.

^{๑๑๓} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒.

^{๑๑๔} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐๕/๑๔๖.

^{๑๑๕} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๓/๒๗๙.

สัตว์มีหลายทำอย่างได้เปียดเบียนเรา^{๑๑๖}

อธิบายความว่า ท่านทั้งหลายจงขอร้องเจริญเมตตาว่า ในบรรดาสัตว์ไม่มีเท้าเป็นต้น เหล่านี้ สัตว์น้อยหนึ่งคือ แมตัวหนึ่ง อย่างได้เปียดเบียนคือ อย่างได้ทำร้ายเรา^{๑๑๗}

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงการเจริญเมตตาด้วยสามารถไม่เจาะจงจึงกล่าวว่า

ขอสรรพสัตว์ที่มีลมหายใจ ขอสรรพสัตว์

ที่ยังมีชีวิตทั้งมวลจงพบกับความเจริญความชั่วช้า

อย่าได้มาแผ้วพานสัตว์ตนใดตนหนึ่งเลย^{๑๑๘}

อธิบายความว่า ขอสรรพสัตว์ที่มีลมปราณ ขอสรรพสัตว์ที่ยังมีชีวิตทั้งมวลจงพบกับความเจริญคือความองงาม^{๑๑๙} ความชั่วช้า คือความเลวทราม กระทั่งความทุกข์ อย่าได้มาแผ้วพานสัตว์ สักตัวหนึ่งในบรรดาสัตว์เหล่านั้นขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความทุกข์ มีความสุขเกิด^{๑๒๐}

พระโพธิสัตว์กล่าว พวกท่าน จงเจริญเมตตาไม่เจาะจงในสรรพสัตว์อย่างนี้ เพื่อให้รำลึกถึง คุณพระรัตนะทั้ง ๓ กล่าวว่า

พระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้

พระธรรมมีพระคุณหาประมาณมิได้

พระสงฆ์มีพระคุณหาประมาณมิได้

สัตว์เลื้อยคลานทั้งหลายคืองูแมงป่อง

ตะขาบแมงมุมตุ๊กแกหนูมีคุณพอประมาณได้^{๑๒๑}

อธิบายความว่า พระพุทธ มีคุณหาประมาณมิได้ เพราะไม่มีกิเลสที่ จะทำการประมาณ พระธรรมคือโลกุตระธรรมเก่า มีคุณหาประมาณมิได้ เพราะใคร ๆ ก็ไม่สามารถทำการประมาณได้ และพระสงฆ์ มีคุณหาประมาณมิได้^{๑๒๒} เพราะพระสงฆ์ประกอบด้วยธรรมที่ประมาณมิได้ สัตว์เลื้อยคลานทั้งหลายมีงูเป็นต้น เป็นสัตว์มีคุณพอประมาณได้^{๑๒๓}

พระโพธิสัตว์แสดงพระรัตนตรัยมีคุณหาประมาณมิได้ ส่วนสัตว์เลื้อยคลานมีงูเป็นต้น เป็นสัตว์มีคุณพอประมาณได้แล้ว กล่าวต่อไปว่า ขออานุภาพแห่งพระรัตนตรัย จงคุ้มครอง จง ปกป้องรักษาพวกเราจากอสรพิษ ทั้งกลางคืนกลางวันเถิด^{๑๒๔} เพื่อแสดงกรรมที่ควรให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จึงกล่าวว่า

^{๑๑๖} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒.

^{๑๑๗} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๓/๒๗๙.

^{๑๑๘} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒.

^{๑๑๙} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐๕/๑๔๖.

^{๑๒๐} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๓/๒๘๐.

^{๑๒๑} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒.

^{๑๒๒} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐๖/๑๔๗.

^{๑๒๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๓/๒๘๐.

^{๑๒๔} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐๖/๑๔๗.

เราทำการรักษาทำการป้องกันไว้แล้ว
 ขอหมู่มุสัรผู้มีชีวิตทั้งหลายจงหลีกไป
 เรานั้นขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค
 ขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์^{๑๒๕}

อธิบายความว่า เราทำการรักษาคือคุ้มครองตน ด้วยการตามระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยแม้การป้องกันตนเราก้ได้ทำแล้วหมู่มุสัรผู้มีชีวิตทั้งหลายผู้มีอหังการไม่เกื้อกูลในเรา จงหลีกไปเรานั้นทำการป้องกันไว้แล้ว ขอนอบน้อมพระพุทเจ้าทั้ง ๗ พระองค์ ผู้ปรินิพพานแล้วโดยลำดับ^{๑๒๖}

พระโพธิสัตว์ผู้พระปริตรนี้ให้แก่คณะฤๅษี แล้วโอวาทว่า ท่านทั้งหลายเมื่อทำการนอบน้อมจงตามระลึกถึงพระพุทเจ้าทุกพระองค์ ตั้งแต่นั้นคณะฤๅษีทั้งหลายอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ เจริญเมตตารำลึกถึงพระพุทชคุณ เมื่อรำลึกถึงพระพุทชคุณอยู่อย่างนี้ พวกลัทธิที่ขชาติทั้งปวงต่างก็หลีกเลียงไป^{๑๒๗}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดขันธปริตร เนื่องจากมีเนื้อหากล่าวถึงการผ่านเมตตาให้สัตว์มีพิษประเภทต่างๆ แล้วขอให้สัตว์มีพิษเหล่านี้อย่าได้เบียดเบียนกัน พร้อมกับยกคุณอันประมาณมิได้ของพระรัตนตรัยขึ้นมาประกาศว่า แม้แต่สัตว์มีพิษไม่สามารถทำอันตรายได้

๔.๑.๕ คุณค่าด้านอธิบายหลักธรรมในโมรปริตร

การอธิบายหลักธรรมในโมรปริตร นกยูงโพธิสัตว์ อาศัยอยู่ ณ ที่นั้น ออกจากคูหาที่บรรพต จับอยู่บนยอดเขา หันหน้าเปื้องบูรพาทิศ แลดูพระอาทิตย์กำลังขึ้น เมื่อจะร่ายมนต์อันประเสริฐเพื่อคุ้มครองป้องกันตนในถิ่นที่หากินกล่าวว่า

ดวงตาของโลกเป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก
 กำลังอุทัยทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี
 เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระอาทิตย์นั้น
 ซึ่งทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี
 วันนี้ข้าพเจ้าได้ท่านคุ้มครองแล้ว
 พึงอยู่เป็นสุขตลอดวัน^{๑๒๘}

อธิบายความว่า เมื่อดวงตาของของชาวโลก เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอกโคจรขึ้นทางทิศบูรพา ส่องแสงสีทอง สว่างเรืองรองทั่วปฐพี ข้าพเจ้าขอนอบน้อมไหว้ท่านผู้เจริญเห็นปานฉะนี้วันนี้ข้าพเจ้า ได้ท่านรักษาคู่ครองแล้วพึงอยู่เป็นสุข โดยการพักผ่อนในอิริยาบถทั้งสี่ ได้ตลอดวันนี้^{๑๒๙}

^{๑๒๕} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๐๕/๕๖, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๙๒.

^{๑๒๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๕๓/๒๘๐.

^{๑๒๗} ชุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๐๕/๑๔๘.

^{๑๒๘} ชุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๗/๔๐, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๗/๖๖.

^{๑๒๙} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๕/๒๙๒.

พระโพธิสัตว์นั้สการดวงอาทิตย์ด้วยคาถาแล้วจึงนั้สการพระพุทเจ้าทั้งหลายที่เสด็จ
ปรีนิพพานไปแล้ว^{๑๓๐} และคุณของพระพุทเจ้าเหล่านั้นกล่าวว่า

พราหมณ์เหล่าใดถึงฝั่งแห่งพระเวทในธรรมทั้งมวล
ขอพราหมณ์เหล่านั้นจงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้า
และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทเจ้าทั้งหลาย
พระโพธิญาณของพระพุทเจ้าเหล่านั้น
พระพุทเจ้าทั้งหลายผู้หลุดพ้นแล้ว
และวิมุตติธรรมของพระพุทเจ้าผู้หลุดพ้นแล้วเหล่านั้น
นถุญนั้นเจริญพระปริตรนี้แล้วจึงเทียวแสวงหาอาหาร^{๑๓๑}

อธิบายความว่า พราหมณ์ผู้บริสุทธิ์ลอยบาปแล้ว ผู้กระทำความชั่วทั้งหลายทั้งสังขตะ
และอสังขตะทั้งปวงให้รู้ให้ปรากฏแล้วหรือกระทำ ธรรมคือ ขันธอายตนะธาตุทั้งปวง ให้รู้ให้ปรากฏ
แก่ญาณของตน ด้วยสามารถแห่งสามัญลักษณะ อันเป็นลักษณะของตนหรือ ทำลายจอมมารทั้งสาม
ทำหมื่นโลกธาตุให้หวั่นไหวบรรลุมัสมาสัมโพธิญาณที่ควงไม้โพธิ์ก้าวขึ้นฝั่งแห่งสงสารขอพราหมณ์
เหล่านั้นจงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้าแล้วโปรดคุ้มครองรักษาดูแลข้าพเจ้าด้วยเถิด^{๑๓๒} การทำ
ความนอบน้อมของข้าพเจ้านั้จะมีแต่พระพุทเจ้าทั้งหลาย ผู้เสด็จปรีนิพพานไปแล้ว จงมีแก่พระ
โพธิญาณคือมรรคจิตและผลจิต ภิกษุทั้งหลายนถุญนั้นเจริญพระปริตร ทำการป้องกัน รักษาแล้ว
ได้เทียวแสวงหาอาหาร ในถิ่นที่หากินของตน^{๑๓๓}

พระโพธิสัตว์นั้ สวดพระปริตรว่า อุเทตยจกขุมา เอกราชา เป็นต้น แล้วออกหา
อาหาร เทียวไป แล้วกลับมาในเวลาเย็น จับที่ยอดเขาหันหน้าไปทางทิศตะวันตกแลดูพระอาทิตย์
อัสดงคตแล้ว ระลึกพระพุทคุณร้ายมนต์อันประเสริฐอีก เพื่อประโยชน์จะคุ้มครองป้องกันตนในที่
อยู่^{๑๓๔} กล่าวว่า

ดวงตาของโลกนี้
เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก
ทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพีอัสดงคตแล้ว
เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระอาทิตย์นั้
ซึ่งทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี
วันนี้ข้าพเจ้าได้ทำนคุ้มครองแล้ว
พึงอยู่เป็นสุขตลอดคืน
พราหมณ์เหล่าใดถึงฝั่งแห่งพระเวทในธรรมทั้งมวล
ขอพราหมณ์เหล่านั้นจงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้า

^{๑๓๐} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๗/๓๒.

^{๑๓๑} พุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๗/๔๑, พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๗/๖๗.

^{๑๓๒} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๗/๓๓.

^{๑๓๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๕/๒๙๓.

^{๑๓๔} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๑๗/๓๔.

และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย
 พระโพธิญาณของพระพุทธรูปเจ้าเหล่านั้น
 พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายผู้หลุดพ้นแล้ว
 และวิมุตติธรรมแห่งพระพุทธรูปเจ้าผู้หลุดพ้นแล้วเหล่านั้น
 นกยุงนั้นเจริญพระปริตรนี้แล้วจึงอยู่ในที่อยู่ของตน^{๑๓๕}

อธิบายความว่า คาถานี้มีอรรถธิบายเหมือนคาถาข้างต้น ต่างกันก็แต่ว่า กล่าวในเวลาเย็น ขณะดวงอาทิตย์กำลังอัสดงคต อานุภาพของพระปริตรบทนี้คุ้มครองพระโพธิสัตว์ ขณะนอนหลับในที่อาศัยประจำ^{๑๓๖}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดโมรปริตร บทบทสวดที่ระลึกถึงคุณของพระพุทธรูปในอดีตทั้งหลาย แล้วน้อมเอาพระพุทธรูปให้เกิดเป็นพุทธานุภาพปกป้อง คุ้มครองให้มีความสวัสดิ์แคล้วคลาดปลอดภัย การสวดโมรปริตรก็เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลาย แม้ศัตรูมุ่งร้ายก็ไม่อาจทำอันตรายได้ ด้วยอานุภาพแห่งพุทธานุสสติ

๔.๑.๖ คุณค่าด้านอธิบายหลักธรรมในรัชคคปริตร

การอธิบายหลักธรรมในรัชคคปริตร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทพกัโอบสูรประชิด ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า

ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ถ้าความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าจะพึงเกิดขึ้นแก่พวกเทพผู้ไปในสงคราม สมัยนั้น พวกท่านพึงแลดูยอดธงของเรา เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของเราอยู่ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป^{๑๓๗}

อธิบายความว่า ที่ชื่อว่า มาริส เพราะประกอบด้วยความอดกลั้นในสมบัติ ถ้าว่า ความกลัวเป็นต้นพึงเกิดขึ้นแก่เหล่าเทวดา ในเวลาใด ในเวลานั้น พวกท่านพึงมองดูปลายธง คือยอดธงของเราเมื่อเทวดาทั้งหลาย เห็นธงนั้นคิดว่า พระราชาของเรามียืนอยู่ในที่ท้ายบริษัท เหมือนเสาที่เขาปักไว้เราไม่กลัวใครความกลัวความหวาดหรือความสะดุ้งอันนั้น จักหายไป คือจักสลายไป ได้แก่ จักถึงความไม่มี^{๑๓๘}

ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของเรา พวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชเถิด^{๑๓๙} เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

^{๑๓๕} ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๘/๔๑, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘/๖๗.

^{๑๓๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๖/๒๙๓.

^{๑๓๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๔/๒๖๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๔/๓๖๐.

^{๑๓๘} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๙/๒๙๗.

^{๑๓๙} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๒๔๙/๓๒๔.

ถ้าพวกท่านไม่แลดยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช พวกท่านก็พึงแลดยอดธงของท้าววรุณเทวราชเกิด^{๑๔๐} เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดยอดธงของท้าววรุณเทวราชอยู่ ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ถ้าพวกท่านไม่แลดยอดธงของท้าววรุณเทวราช พวกท่านพึงแลดยอดธงของท้าวอีสานเทวราชเกิด^{๑๔๑} เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดยอดธงของท้าวอีสานเทวราชอยู่ ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

เมื่อพวกเทพแลดยอดธงของท้าวสักกะจอมเทพก็ดี แลดยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชก็ดี แลดยอดธงของท้าววรุณเทวราชก็ดี แลดยอดธงของท้าวอีสานเทวราชก็ดี ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นพึงหายไปบ้าง ไม่หายไปบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า ท้าวสักกะจอมเทพยังไม่ปราศจากราคะไม่ปราศจากโทสะไม่ปราศจากโมหะเป็นผู้มีความกลัวมีความหวาดสะดุ้งหนีไปอยู่^{๑๔๒}

อธิบายความว่า อะไรเป็นเหตุแห่งความกลัวเป็นต้นนั้น ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นเหตุแห่งความกลัวเป็นต้น เหล่าเทวดาถูกอสูรทั้งหลายให้พ่ายแพ้แล้ว ยังยืนอยู่บนนครคิกนั้น เห็นธงของพระราชาม้าสักรว่าหายไป ก็ต้องหนีไปเป็นธรรมดา เพราะท้าวสักกะเป็นต้นเป็นผู้มีกิเลสที่ยังเพิกถอนไม่ได้^{๑๔๓}

ในบทพุทธคุณว่า ท่านทั้งหลายพึงระลึกเนื่อง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเพราะเหตุเหล่านี้คือ เพราะความที่พระองค์เป็นผู้อยู่ไกลจากสัพพะกิเลส และจากอสาธุชนทั้งหลาย เพราะความที่พระองค์ทรงเป็นผู้หักกิเลสและผู้หักกำแพงสังสารจักร เพราะความเป็นอรหะ(ผู้ควร) ทักขิณาวัตถุทั้งหลายมีปัจจัย ๔ เป็นต้น เพราะความไม่มีมารหะ(ที่ลับ) ในอันที่จะทำบาป ฯลฯ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ทรงพระนามว่า ภควา เพราะเหตุนี้ คือเพราะความที่พระองค์ทรงเป็นผู้มีโชค เพราะความที่พระองค์ทรงหักบาปธรรมทั้งปวงได้แล้ว เพราะความที่พระองค์ทรงประกอบด้วยภคธรรม และเพราะความที่พระองค์ทรงจำแนกธรรมทั้งปวง โดยประเภทแห่งกุศลธรรมเป็นต้น^{๑๔๔}

พวกเธอพึงระลึกเนื่อง ๆ ว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น อันท่านเฉลิมพระนามว่า ภควา ด้วยเหตุอันยิ่งว่า โส ภควา เตน วุจจติ ดังนี้ พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงแสดงพระพุทธานุภาพทั้งหลาย แก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้ระลึกถึงเนื่อง ๆ แล้ว บัดนี้ เมื่อจะแสดงธรรมคุณ แก่ภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสว่า

ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงเราเนื่องๆ พวกเธอพึงระลึกถึงพระธรรมเนื่องๆว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระธรรมอยู่เนื่องๆ ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป^{๑๔๕}

^{๑๔๐} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๒๔๙/๓๒๔.

^{๑๔๑} ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๒๔๙/๓๒๔.

^{๑๔๒} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๙/๒๖๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๐.

^{๑๔๓} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๙/๒๙๘.

^{๑๔๔} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๙/๒๙๘.

^{๑๔๕} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๙/๒๖๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๑.

ในบทธรรมคุณว่า เธอทั้งหลายพึงระลึกเนื่อง ๆ ว่า ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ธรรมธรรมอันพระอริยบุคคลพึงเห็นเอง อนึ่ง แม้โลกุตตรธรรมทั้ง ๙ ก็ชื่อสันติภูมิฐานะ เพราะเป็นธรรมที่บุคคลใดๆ ได้บรรลุแล้ว บุคคลนั้นๆ พึงละความที่จะพึงถึงด้วยความเชื่อผู้อื่นเสียแล้ว เห็นเองด้วยปัจจุเวกขณะญาณ โลกุตตรธรรมชื่อว่าอากาลิกะ คือธรรมนั้นหาได้รอกาลอันต่างโดยการกำหนดมีปัญจาหะ (๕ วัน) และสัปดาห์ (๗ วัน) เป็นต้นให้ผลไม่ แต่ย่อมให้ผลติดต่อกันไปกับความเป็นไปของตนทีเดียว โลกุตตรธรรมชื่อว่า เอหิปัสสิโก โลกุตตรธรรม ๙ ชื่อว่า เวทิตัพโพ วิญญูหิ (อันวิญญูชนทั้งหลายมีอคมตัตถัญญบุคคลเป็นต้นทั้งปวงพึง รู้ว่า มรรคเราเจริญแล้ว ผลเราบรรลุแล้ว นิโรธเราทำให้แจ้งแล้ว) อีกนัยหนึ่ง ถ้าพวกเธอพึงระลึกเนื่องๆ ถึงพระธรรมคุณอย่างไร คือ บัณฑิตพึงกระทำประโยชน์ด้วยอำนาจพระปริยัติธรรมว่า สวากขาโต ฯ เปฯ วิญญูหิ พระปริยัติธรรมและคุณของ โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง อันภิกษุทั้งหลายพึงระลึกเนื่องๆ ด้วยอาการอย่างนี้^{๑๔๖} เมื่อจะแสดงคุณอันเป็นเครื่องอนุสรณ์ถึงพระสงฆ์ จึงตรัสว่า

ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงพระธรรมเนื่องๆ พวกเธอพึงระลึกถึงพระสงฆ์เนื่องๆ ว่าพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควรได้แก่อริยบุคคล ๔ คู่คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่เนื่องๆ ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป

ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่มีความกลัวไม่หวาดสียวไม่สะดุ้งไม่หนีไป^{๑๔๗}

ในสังฆมณฑลว่า พวกเธอพึงระลึกถึงเนื่องๆ พึงระลึกอย่างไร คือ ปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ (คือปฏิบัติชอบ) เป็นอนิวัตติปฏิปทา (ปฏิบัติไม่กลับ) เป็นอนุโลมปฏิปทา (ปฏิบัติสมควรแก่พระนิพพาน) เป็นอปัจจนิกปฏิปทา (ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกแก่ธรรมและบุคคล) เป็นธรรมานุธรรมปฏิปทา (ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม) บุคคลเหล่าใด พึงพระโอวาทานุสาสนีของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยเคารพ เหตุนั้น บุคคลเหล่านั้นจึงชื่อว่าสาวก (ผู้ฟัง) หมู่แห่งสาวกทั้งหลายชื่อว่า สาวก สัสซี (ชุมนุมแห่งสาวกผู้ถึงซึ่งความเป็นกลุ่มก้อนกันด้วยความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลและทิวา) เพราะสัมมาปฏิปทานั้น เป็นปฏิปทาตรง ไม่คด ไม่โกง ไม่อ อนึ่ง ปฏิปทานั้นท่านเรียกว่าอริย ญายะบ้าง และถึงซึ่งความนับ (ได้ชื่อ) ว่า สามิจิ เพราะเป็นปฏิปทาอันสมควรบ้าง เหตุนั้น พระอริยสงฆ์ผู้ดำเนินปฏิปทานั้น จึงได้ชื่อว่า อุชุปฏิปันโน (ปฏิบัติตรง) บ้าง ว่า ฌายปฏิปันโน (ปฏิบัติเป็นญายะ) บ้างว่า สามิจิปฏิปันโน (ปฏิบัติควร) บ้าง^{๑๔๘}

พระผู้มีพระภาค ตรัสถึงการระลึกเนื่องๆ ถึงพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณแล้ว เมื่อจะแสดงที่พึงทั้งปวงแก่ภิกษุทั้งหลายจึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี
อยู่ที่โคนไม้ก็ดีอยู่ในเรือนว่างก็ดี
พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด

^{๑๔๖} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๘/๓๐๑.

^{๑๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๒.

^{๑๔๘} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๘/๓๐๒.

ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย
 ถ้าเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า
 ผู้เจริญที่สุดในโลกผู้องอาจกว่านรชน
 ที่นั่นเธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรม
 ซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์
 ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว
 ถ้าเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงพระธรรม
 ซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์
 ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว
 ที่นั่นเธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระสงฆ์
 ผู้เป็นนาบุญไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า
 ภิกษุทั้งหลายเมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึง
 พระพุทธเจ้าพระธรรมและพระสงฆ์อยู่
 ความกลัวก็ดีความหวาดสะดุ้งก็ดี
 ความขนพองสยองเกล้าก็ดีจักไม่มีเลย^{๑๔๙}

อธิบายความว่า ในการระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณนี้ พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระสูตรนี้ ย่ายี ทำลายความกลัวเป็นต้น ชื่อนั้น เป็นเพราะเหตุไร ความกลัวความหวาดสะดุ้งหรือความขนพองสยองเกล้า ย่อมไม่แก่ ภิกษุระลึกเนื่องๆ ถึงพระตถาคตผู้ปราศจากราคะเป็นต้น

บุคคลทั้งหลายนึกถึงปริตรนี้ย่อมพ้นจากภัย มีภัยขภัยและโจรภัยเป็นต้นไม่มีจำนวนสิ้นสุด ความสงบจากทุกข์อื่นจงยกไว้ จริงอยู่ ผู้มีจิตเลื่อมใสแล้วนึกถึงปริตรนี้ย่อมได้ที่พักแรมในอากาศ^{๑๕๐}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดच्छัคปริตร เป็นบทสวดที่ว่าด้วยอานุภาพแห่งการระลึกถึง พระรัตนตรัย ที่พระพุทธองค์ทรงนำเอาเรื่องการทำสงครามระหว่างเทพกับเทพอสูรมาเป็นข้อ เปรียบเทียบ เพื่อเตือนใจภิกษุผู้ไปทำความเพียร อยู่ตามป่าเขาลำเนาไพรอันเจียบเจียด ห่างไกลจากผู้คนสัญจรไปมา

๔.๑.๗ คุณค่าด้านอธิบายธรรมในอาฏานาฏิยปริตร

การอธิบายหลักธรรมในอาฏานาฏิยปริตร ท้าวเวสวัณมหาราช ทรงทราบพระอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับ แล้วจึงได้กราบทูลมนต์เครื่องรักษาชื่ออาฏานาฏิยะว่า

ขอนอบน้อมพระวิปัสสิพุทธเจ้า	ผู้มีพระจักขุมิพระสิริ
ขอนอบน้อมพระสีขิพุทธเจ้า	ผู้ทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์ทั่วหน้า
ขอนอบน้อมพระเวสสภูพุทธเจ้า	ผู้ทรงชำระกิเลสมีความเพียร
ขอนอบน้อมพระกุกสันธพุทธเจ้า	ผู้ทรงย้ายิมารและกองทัพมาร
ขอนอบน้อมพระโกนาคมนพุทธเจ้า	ผู้มีบาปอันลอยแล้ว

^{๑๔๙} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๙/๒๖๔, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๓.

^{๑๕๐} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๖๙/๓๐๔.

อยู่จบพรหมจรรย์
ผู้หลุดพ้นในที่ทั้งปวง
ผู้ศากยบุตรผู้มีพระสิริ
บรรเทาทุกข์ทั้งหมด^{๑๕๑}

ขอนอบน้อมพระกัสสปพุทธเจ้า
ขอนอบน้อมพระอังคีรสพุทธเจ้า
ผู้ทรงแสดงธรรมนี้อันเป็นเหตุ

อธิบายความว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า วิปัสสี^{๑๕๒} เพราะในวันเฉลิมพระนามของพระองค์ใคร่ผู้ทำนายลักษณะ และพระประยูรญาติทั้งหลายเพราะเว้นจากความมืดที่เกิดจากกระปริบตา ในระหว่างๆ ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ทรงพระนามว่า สีซีเพราะใคร่ผู้ทำนายนิมิต เมื่อเฉลิมพระนามของพระองค์ เพราะพระยอดครอบพระพักตร์พุ่งสูงขึ้นดุจยอดพระอุณหิส ทรงพระนามว่า เวสสภู เพราะพระโพธิสัตว์ยังชนให้ยินดี ทรงบันลือดังเสียงว้าวผู้ ฉะนั้นในวันเฉลิมพระนามของพระองค์ พระประยูรญาติจึงเฉลิมพระนามอย่างนี้ ทรงพระนามว่า กกุสันธะเพราะเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ ปรากฏความรำคาญใจแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทัวชมพูทวีป ฉะนั้นในวันเฉลิมพระนามของพระองค์ พระประยูรญาติจึงเฉลิมพระนามอย่างนี้ ทรงพระนามว่า กัสสปะเพราะญาติทรงหลายตั้งพระนามของพระองค์ตามโคตร ทรงพระนามว่า อังคีรส เพราะความที่รัศมีทั้งหลายชานออกจากพระวรกาย คำว่า จกขุมนตสสุ^{๑๕๓} (ผู้มีพระจักขุ) เป็นคุณบทของพระพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์ ผู้ทรงมีพระทัยอนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งปวง ทุกพระองค์ เชื่อว่าทรงอาบแล้ว เพราะความที่พระองค์มีกิเลสอันล้างออกแล้วทรงเป็นผู้ยำยิมาและเสนามาร ทรงอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทรงพ้นวิเศษแล้ว ทรงได้พระนามว่า อังคีรส เพราะความที่รัศมีทั้งหลายชานออกจากพระวรกาย มิใช่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะได้พระนามทั้ง ๗ มี จกขุมนต (ผู้มีพระจักขุ) เป็นต้นเท่านั้น แต่ยังได้พระนามอีกมากมายเช่น มเหสี (ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่มีศีลคุณเป็นต้น) เป็นต้น^{๑๕๔}

แต่อำณานิฎยปริตร ในหนังสือสวดมนต์เจ็ดตำนานเป็นบทย่อ ไม่ได้สวดคาถาที่ ๗ ถึง ๑๔ และคาถา ๒๖ ถึงคาถาที่ ๔๒ ทำนยกมาแต่เฉพาะคาถาณัมสการพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์เท่านั้น^{๑๕๕} เพื่อเป็นการย่อบทสวดให้กระชับขึ้นตามยุคสมัย

พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงพระนามและพระโคตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อจะแสดงพระคุณให้พิเศษยิ่งขึ้นไปอีก จึงตรัสว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นก็ดี เหล่าอื่นก็ดี หลายร้อยโกฏี
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนเป็นผู้หาบุคคลเสมอมิได้
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นทุกพระองค์ทรงมีฤทธิ์มาก
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ทั้งปวงทรงประกอบด้วยทศพลญาณ
ทรงประกอบด้วยเวสาร์ชญาณทั้งหลาย^{๑๕๖}

^{๑๕๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๗๗/๑๗๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๗/๒๒๑.

^{๑๕๒} ส.ส.อ. (บาลี) ๒๗๗/๑๔๗.

^{๑๕๓} ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๒๗๗/๑๘๘.

^{๑๕๔} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๗๗/๓๓๓.

^{๑๕๕} ธนิต อยู่โพธิ์, *อานุภาพพระปริตต์*, หน้า ๑๒๑.

^{๑๕๖} พระคัมภีร์สาราณิก, *พระปริตรธรรม*, หน้า. ๒๘.

อธิบายความว่า กำลังของพระตถาคต ๑๐ คือ ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยความเป็นฐานะ และฐานะ ฯลฯ ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะทั้งหลายสิ้น แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เวสารัชชญาณ ๔ คือ ความแก้แค้นในความเป็น พระพุทธเจ้า ฯลฯ ความแก้แค้นในธรรมที่นำออกจากสงสาร^{๑๕๗}

พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ทุกพระองค์ทรงปฏิญญา ซึ่งอาสภฐานอันอุดม
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้อาจไม่ครั้นคร้าม
ทรงบันลือสีหนาทในบริษัททั้งหลายยังพรหมจักรให้เป็นไป
ใคร ๆ ยังไม่ให้เป็นไปแล้วในโลก
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ทั้งสิ้นทรงประกอบด้วย
พระพุทธรธรรมทั้งหลาย ๑๘ ประการ ทรงเป็นนายก^{๑๕๘}

อธิบายความว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทรงปฏิญญาถึงฐานะอันประเสริฐสูงสุดทรง บันลือสีหนาท ทรงแก้แค้น คือทรงองอาจในบริษัท ๔ ทรงยังพรหมจักร คือจักรอันประเสริฐ ที่ สมณหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งให้เป็นไปไม่ได้ในโลกให้เป็นไป ทรงประกอบด้วยพุทธรธรรม ๑๘ ประการ ทรงเป็นนายก คือผู้นำอันประเสริฐ

จริงอยู่ ในเวสารัชชญาณ ๔ นี้ ที่ชื่อว่าความแก้แค้นในความเป็นพระพุทธเจ้า หมายถึง พุทธรธรรม ๑๘ ประการเช่น พระญาณที่ยังรู้สรรพสิ่งในอดีตได้โดยตลอดปลอดจากสิ่งกีดกัน และ มิทรงมีความวางเฉยอันปราศจากทรงประกอบไปด้วยมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ^{๑๕๙} และทรงซึ่ง อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ^{๑๖๐}

ทรงมีพระรัศมีอันงาม ด้วยพระรัศมี มีมณฑลข้างละวา พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายเหล่านั้น ทุกพระองค์ทรงเป็นพระมุนีผู้ประเสริฐพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เหล่านั้น ทั้งหมดทรงเป็นพระสัพพัญญู ทรงเป็นพระชีนาสพ ผู้ชนะแล้ว
ทรงมีพระรัศมีมาก มีเดชมาก มีพระปัญญามาก มีพระกำลังมาก
ทรงเป็นนักปราชญ์ นำสุขมาเพื่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
ทรงเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง และเป็นที่อาศัย เป็นที่ต้านทาน และเป็นที่เร้น
ของสัตว์ทั้งหลายเป็นคติ เป็นเผ้าพันธุ์ เป็นที่ยินดีอันใหญ่ เป็นที่ระลึก
และทรงแสวงหาประโยชน์
เพื่อสัตว์โลกกับทั้งเทวโลก พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนเป็นเบื้อง
หน้าของสัตว์ข้าพเจ้าขอนมัสการกราบแทบพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เหล่านั้น ด้วยเศียรเกล้า
ข้าพเจ้าทั้งหลายขอนมัสการพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ผู้เป็นบุรุษ
อันอุดม ผู้เป็นตถาคตด้วยวาจาและใจที่เดียวในที่นอนด้วย ในที่นั่งด้วย
ในที่อื่นด้วย แม้ในที่เดินด้วย ในกาลทุกเมื่อ

^{๑๕๗} ธนิต อยู่โพธิ์, *อานาฬภาพพระปริตต์*, หน้า ๑๒๗.

^{๑๕๘} พระคันธสราภิวังศ์, *พระปริตรธรรม*, หน้า. ๒๘.

^{๑๕๙} ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๒๗๗/๑๘๘.

^{๑๖๐} ที.ปา.ฎีกา. (บาลี) ๒๗๗/๑๘๘.

พระพุทธรูปทั้งหลาย ผู้ทรงกระทำความสงบ จงคุ้มครองท่านด้วยสุข
 ในกาลทุกเมื่อท่านผู้อันพระพุทธรูปทั้งหลายเหล่านั้นทรงรักษาแล้ว
 จงเป็นผู้สงบด้วย พ้นแล้วจากภัยทั้งปวงด้วย
 พ้นแล้วจากโรคทั้งปวงด้วย เว้นจากความเดือดร้อนทั้งปวงด้วย
 ข้ามพ้นเวรทั้งปวงด้วย ท่านจงเป็นผู้ดับทุกข์ทั้งปวงด้วย^{๑๖๑}

อธิบายความว่า พระพุทธรูปทั้งหลาย ทรงประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ
 เช่น มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ฝ่าพระบาททั้งสองของพระราชาผู้มั่งคั่งมีกำลัง ๑,๐๐๐
 ชีมีกง มีดุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป มีพระอุณาโลมระหว่างพระ
 โขนงสีขาวอ่อนเหมือนปุยนุ่น และมีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

พระพุทธรูปทั้งหลายทั้งปวง ทรงประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ เช่น ความเป็นผู้
 มีเล็บแดงระเรื่อ ความเป็นผู้มีช่วงเล็บยาวเรียว ความเป็นผู้มีเล็บงดงาม ความเป็นผู้มีนิ้วกลม ความเป็น
 ผู้มีเส้นผมเวียนนันทิยาวัวและทักษิณาวัว และความเป็นผู้มีเกตุมาลา

พระลักษณะทั้งหลายเหล่านี้ ชื่อว่า อสติดอนุพยัญชานานิ (ทำให้ปรากฏเนื่องๆ ขยายความ
 ว่า ติดตามไปทำความงามแห่งสรีระเป็นต้นมีประการต่างๆ ให้ปรากฏ)

พระพุทธรูปทุกพระองค์ ทรงสมบูรณ์ด้วยพระรัศมี ๘๐ คอกโดยรอบ หรือทรงมีพระรัศมี
 งดงามทรงดำรงอยู่ในโมเนยยปฏิบัติทางทรงเป็นพระสัพพัญญูทรงปราศจากอาสวะ ทรงพิชิตมารทั้ง ๕
 ทรงมีพระรัศมีมากทรงมีพระอานุภาพยิ่งใหญ่ ทรงมีพระคาชานุภาพมาก ทรงมีพระปัญญาคุณมาก
 ทรงมีพละกำลังมากคือกำลังแห่งพระธรรมกายและกำลังแห่งพระวรกาย ฯลฯ ท่านอันพระพุทธรูป
 ทั้งหลายคุ้มครองรักษาแล้วสงบหลุดพ้นจากภัยทั้งปวง พ้นจากโรคทุกชนิด พ้นจากความเดือดร้อนทั้ง
 ปวง ข้ามพ้นเวรทั้งปวง และท่านจงเป็นผู้สงบ คือพระพุทธรูปให้เข้าไปสงบ^{๑๖๒}

พระมหาเถระแสดงวิธีระลึกถึงพระพุทธรูปแล้ว เมื่อจะแสดงอานิสงส์แห่งบุคคลผู้
 ประพฤติอ่อนน้อมต่อพระพุทธรูปเหล่านั้นตามสมควรแก่ความเป็นพระพุทธรูปจึงกล่าวว่า

สรรพความจัญไรทั้งหลายจงเว้นไป โรคทั้งปวงจงฉิบหายไป
 อันตรายอย่าได้มีแก่ท่าน ขอท่านจงเป็นผู้มีสุข มีอายุยืน
 ธรรมทั้งหลาย ๔ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญ
 แก่บุคคล ผู้มีความอภิวาทต่อบุคคลผู้ควรไหว้เป็นปกติ
 ผู้อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญเป็นนิตย์^{๑๖๓}

อธิบายความว่า ขอความจัญไรทั้งหลาย จงเว้นไป โรคทั้งปวง จงพินาศไป อันตราย
 ทั้งหลาย จงอย่ามีแก่ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้มีความสุข และมีอายุยืนธรรมทั้งหลาย ๔ คือ อายุ
 วรรณะ สุขะและพละ ย่อมมี แก่บุคคลผู้มีปกติอ่อนน้อมแก่บุคคลผู้เจริญทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ^{๑๖๔}

ผู้สวดพระปริตรกล่าวผิตรธรรมาธิ ผิตบาธบ้าง หรือว่าสวดไม่คล่องบ้าง พระปริตรก็ไม่มี
 เดช ส่วนท่านผู้สวดพระปริตรได้คล่องแคล่วชำนาญท่านนั้น พระปริตรจึงมีเดช ถึงแม้ผู้ที่เล่า

^{๑๖๑} พระคันธสาราภังค์, พระปริตรธรรม, หน้า ๓๐.

^{๑๖๒} ธนิต อนุโพธิ์, อานุภาพพระปริตร, หน้า ๑๒๘.

^{๑๖๓} พระคันธสาราภังค์, พระปริตรธรรม, หน้า ๓๒.

^{๑๖๔} ธนิต อนุโพธิ์, อานุภาพพระปริตร, หน้า ๑๓๓.

เรียนพระปริตรแล้วสวด เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ พระปริตรนั้นก็หาอำนวยความสะดวกไม่ ส่วนท่านที่ตั้งใจสวดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มีเมตตาจิตเป็นปุเรจาริกแล้วสวดพระปริตรจึงจะอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริง^{๑๖๕}

จากข้อความข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทสวดอาณานัญญปริตร เป็นบทสวดพรรณนาถึงพระพุทธรูปคือคุณของพระพุทธเจ้ามีประการต่างๆ ตลอดจนถึงให้พระพุทธรูปเจ้าคุ้มครองรักษา เป็นการแสดงความนอบน้อมในพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ แสดงถึงพระคุณของพระองค์ และขอความคุ้มครองพระพุทธเจ้าให้อภิบาลรักษา

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าด้านการรักษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนามีความสำคัญ สรุปได้ ๒ ประการคือสวดธรรมเพื่อรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันอันตรายดังกล่าวแล้วนั้น สามารถกล่าวได้ว่า การสวดธรรมเพื่อรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดเริ่มมาจากการที่พระผู้มีพระภาค ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันกล่าวธรรมในวันอุโบสถ^{๑๖๖} โดยทรงอนุญาตให้นำเอาสิกขาบทบัญญัติมาสวด เรียกว่า สวดปาติโมกข์^{๑๖๗} ลักษณะการสวดดังกล่าว เป็นการทบทวนพระบัญญัติหรือตรวจสอบข้อห้ามเพื่อความสำเร็จของภิกษุทั้งหลาย พร้อมกันนี้พระองค์ยังทรงแนะนำวิธีการฟังปาติโมกข์ว่า ให้ฟังให้ดี เอาใจใส่ในการฟัง ทรงอธิบายต่อไปอีกว่าให้มีจิตแน่วแน่นในการฟัง ไม่ฟังซ่านไม่ซัดสาย^{๑๖๘} กล่าวได้ว่าเป็นวิธีการฟังการสวดที่ดีมีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นของลักษณะการฟังสวดมนต์

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคยังทรงปรารภให้พระภิกษุทั้งหลายควรสวดธรรมเพื่อรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพราะในขณะนั้นมีตัวอย่างความเสื่อมที่เกิดขึ้นในหมู่ของนิครนถ์ ที่เจ้าลัทธิชื่อนิครนถนาฏบุตรสิ้นชีพแล้ว สวากเกิดความแตกแยกกัน จึงได้ตรัสแนะนำให้ร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อจัดระเบียบคำสอนทั้งโดยอรรถและพยัญชนะให้พรหมจรรย์นี้ตั้งมั่นยังยืนสืบไป ดังมีความปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ปาสาติกสูตร ที่ชนิกายปาฏิภรรคว่า

“ธรรมทั้งหลาย เราแสดงไว้เพื่อความรู้อย่าง บริสุทธิ์ทั้ง
หมดนั้นแหละฟังพร้อมเพรียงกัน ประชุมสอบทานอรรถกับ
อรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะแล้วฟังสังคายนากัน ไม่ฟัง
วิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์(ศาสนา) นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรง
อยู่ได้นาน ข้อนั้นฟังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนหมู่
มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ธรรมเหล่านี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบาท ๔

^{๑๖๕} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๒๐๐-๒๐๑.

^{๑๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๙.

^{๑๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๙.

^{๑๖๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๕/๒๑๐.

อินทรี ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘”^{๑๖๙}

ต่อมา หลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว การทำสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อการจัดความเชื่อที่
ที่จะเกิดขึ้นในศาสนาดังคำพระปรารภนั้นได้เกิดขึ้นหลายครั้ง โดยในเบื้องต้นพระสาวกที่เป็นกำลัง
สำคัญในการทำสังคายนามีอยู่ ๔ รูปคือ พระอานนท์ เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระพุทธรูปเจ้าทรงจำพระพุท
ทฺธวณะได้มาก พระอุบาลี เป็นผู้เชี่ยวชาญทางวินัย ในฐานะที่ทรงจำวินัยปิฎก พระโสณกุฎฺฐกัณณะ เป็น
ผู้เคยท่องจำบางส่วนแห่งพระสูตรตันตปิฎก และพระมหากัสสปะ เป็นผู้ริเริ่มให้มีการสังคายนา จัด
ระเบียบพระพุทธรวณะให้เป็นหมวดหมู่^{๑๗๐} ลักษณะการทำสังคายนาดังกล่าว เป็นการสวดธรรมเพื่อ
รักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีที่พระพุทธรวาทรงจำพระธรรมวินัย ในสมัยที่ยังไม่นิยมนับถือพระธรรมวินัยเป็นลาย
ลักษณ์อักษรลงในวัสดุที่ใช้เขียนบันทึก ท่านใช้วิธีท่องจำ เมื่อท่องจนจำได้ ท่านก็หมั่นสวดสาธยาย
ทบทวนจนขึ้นใจ ท่องจำสวดสาธยายสืบทอดมาประมาณ พ.ศ.๙๐๐ จึงได้เขียนลงบนใบลานแล้วจาร
จารึกสืบทอดกันมา แม้จะได้เขียนพระธรรมวินัยลงบนใบลานแล้ว พระสงฆ์ก็ยังนิยมสวดสาธยายพระ
ธรรมวินัย จนต่อมาเลือกสวดสาธยายตามความพอใจ และสวดสาธยายตามความนิยมของประชาชน
คือสวดสาธยายบทสวดที่ถือว่าเป็นสิริมงคล หรือบทสวดที่จะคุ้มครองป้องกันภัยจนเป็นประเพณีนิยม
สืบทอดมา

เนื่องจากการนิยมนสวด เพื่อเป็นสิริมงคลเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติสืบทอดมาถึง พ.ศ.
๙๐๐ พระเถระชาวศรีลังกาได้รวบรวมบทสวดต่างๆ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกจำนวน ๒๒ บท เรียบ
เรียงเป็นคัมภีร์ภาณวาร จัดเป็น ๔ หมวด เรียกว่า จตุภาณวาร เป็นตำราบทสวดสำหรับสาธยาย
เรียกชื่อว่าคัมภีร์พระปริตร เพื่อสวดให้เป็นแบบแผนเดียวกัน เมื่อมีคัมภีร์พระปริตรภาณวาร พระสงฆ์
ศรีลังกาก็ได้ใช้เป็นตำราสวด ทั้งสวดประจำในวัดและสวดในงานพิธี

หนังสือสวดมนต์พระมหาปริตรจตุภาณวารฉบับศรีลังกา จำนวน ๒๙ บทนี้ ที่ปรากฏใน
คัมภีร์สารัตถสมุจจยการวารอรรถกถา^{๑๗๑} พระปริตรภาณวารฉบับที่เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย เฉพาะ
พระปริตรภาณวารบาลี ปรากฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงตรงกับฉบับศรีลังกา

คัมภีร์สารัตถสมุจจยการวารอรรถกถา ในประเทศไทยที่เผยแผ่อยู่ มีฉบับภาษาบาลีจาร
ใบลานจำนวน ๑๓ ผูก สันนิษฐานว่าเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีฉบับแปลเป็น
ภาษาไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จารบนใบลานจำนวน ๕๐ ผูก มีฉบับตีพิมพ์ฉบับแปลภาษาไทย
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบันมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้รวบรวมจัดพิมพ์ในงานพระราชพิธีศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์
วาสนมหาเถระ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ แบ่งเป็น ๔ เล่ม

ปัจจุบัน ในสังคมไทย นิยมมนต์พระสงฆ์สวดเพียงพระปริตรเจ็ดตำนานบ้าง สิบสอง
ตำนานบ้าง ลดบทสวดจากพระปริตรเหลือ ๗ บท ๑๒ บท เพื่อลดเวลาในการสวดให้น้อยลง คัมภีร์
สารัตถจตุภาณวารอรรถกถานี้ มีคุณค่าในด้านรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ โดยเป็น

^{๑๖๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๗๖/๒๑๙-๒๒๐.

^{๑๗๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๓๓), หน้า ๒.

^{๑๗๑} ปริ.จตุ.อ. (บาลี) ๘๒.

การส่งเสริมการศึกษาการสวดสาธยายพระปริตร ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ นิยมสวดสืบทอดกันมาเป็นเวลา ๗๐๐ กว่าปี หลังจากที่ได้รับพระพุทธรูปศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมื่อมีคัมภีร์ สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา จะช่วยสนับสนุนให้ทราบถึงความหมายบทสวดที่เกี่ยวกับการ เจริญพระพุทธรูปได้ศึกษาเรียนรู้แล้วเผยแพร่สืบทอดไป เป็นการพัฒนาจิตเจริญปัญญาทั้งในส่วน การศึกษาและปฏิบัติ

๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าด้านการป้องกันภัยอันตราย

การสวดพระปริตร หรือการสวดมนต์เป็นการอบรมจิตด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยคือ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ พร้อมทั้งแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ เป็นกิจของชาวพุทธที่ทำกันอยู่เป็นประจำ เพื่อเพิ่มพูนภาวนาบารมี และขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยลงเท่าที่จะกระทำได้ อัญมณีย่อมมีคุณค่า เหมาะแก่ผู้มีฐานะ พระรัตนตรัยก็เช่นเดียวกัน ย่อมเหมาะแก่ผู้มีใจอันประเสริฐ บุคคลผู้สวดมนต์เป็นนิตยจะมีใจเบิกบาน ใบหน้าผ่องใส อดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายจิตใจได้ดี และมีสง่าราศรี เป็นที่เคารพนับถือของปวงชน

การสวดมนต์เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านานของชาวพุทธในหลายประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และเจริญเมตตา จัดได้ว่าเป็นพื้นฐานของการเจริญวิปัสสนาอันเป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนา คนสมัยก่อนนิยมสวดมนต์ด้วยบทสวดที่เรียกว่า เจ็ดตำนาน และสิบสองตำนาน แต่ในปัจจุบัน นิยมสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

บทสวดมนต์เจ็ดตำนานและสิบสองตำนานมีชื่อเดิมว่า “พระปริตร” แปลว่า “เครื่องคุ้มครอง” เป็นที่นิยมสาธยายในหมู่ชาวพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนถึงปัจจุบัน เพื่อความมีสิริมงคล และเพิ่มพูนภาวนาบารมี

การสวดพระปริตร เพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ กล่าวได้ว่ามีปรากฏในยุคน้ำเน่าแฉะ เช่นกัน ดังปรากฏในวินัยปิฎก จุลลวรรค และในอังคุตตรนิกาย กล่าวถึงพิธีสวดมนต์ไว้ว่าภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดมรณภาพ และเมื่อเรื่องราวนี้ได้ทราบถึงพระศาสดา พระองค์ตรัสว่าเรื่องอันโชคร้ายนี้ ไม่ควรเกิดขึ้นเลย หากว่าพระภิกษุรูปนั้นจะได้ฝึกฝนการแผ่เมตตาแก่ผู้ทั้งมวล^{๑๗๒} ดังนั้น พระองค์จึงทรงมีพระบัญชาว่า ภิกษุพึงฝึกแผ่เมตตาแก่ผู้ทุกประเภท และแก่ตนเองด้วยความจิตอันประกอบด้วยเมตตา เพื่อประโยชน์แก่การคุ้มครองตนเอง และมีอีกเหตุการณ์หนึ่ง ดังที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคว่า ท้าวเวสสวัณมหาราชกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทราบว่า มียักษ์เป็นจำนวนมากที่ไม่เลื่อมใสพระองค์ เพราะประพฤติดังคำสอนของพระองค์ไม่ได้ อาจทำร้ายพระสาวกของพระองค์ที่อาศัยเสนาสนะป่าบ้าง ป่าที่อันสงัดบ้าง ดังนั้น ท้าวเวสสวัณมหาราช จึงขออนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลายได้เรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาฏานาฏิยะ เพื่อให้ยักษ์เกิดความเลื่อมใส หันมาคุ้มครองรักษา ไม่มาเบียดเบียน พระองค์ก็ทรงอนุญาตจากพระพุทธเจ้าให้มีการเรียนการสอนได้ จึงเป็นที่มาของการสวดพระปริตรเพื่อป้องกันรักษาปรากฏจนถึงทุกวันนี้

^{๑๗๒} วิ.จุ.(ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔-๑๕.

อนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวตมมัตเพื่อป้องกันรักษาได้ แสดงให้เห็นถึงการสั่งสอนทางบวกในเรื่องเมตตา อำนาจทางจิตนี้มีความสามารถทำให้แม้แต่ศัตรูที่โหดร้าย ยอมอ่อนน้อมลงได้ ประสิทธิภาพนี้ได้รับการรับรองเป็นอย่างดีในหลาย ๆ ตอนของพระไตรปิฎกเมตตาเป็นข้อหนึ่งของพรหมวิหาร ๔ และพระพุทธองค์ทรงยกย่องคุณค่าของการเจริญเมตตาอยู่เสมอ ๆ ความจริงเมตตานิสสัสสูตร^{๑๗๓} กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาไว้ ๑๑ ประการ หนึ่งในนั้นก็คือ คนผู้เจริญเมตตาจะไม่ถูกทำร้ายให้ได้รับอันตรายจากไฟ ยาพิษ และอาวุธ ซึ่งมีความหมายตรงกับขันธสูตรเหมือนกัน ดังมีหลายตัวอย่างที่ภิกษุพ้นอันตรายด้วยอำนาจของเมตตาจากภัยอันตรายเหล่านี้ เช่น

คัมภีร์วินยปิฎกได้กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาว่า ช้างนาฬาคีรีตัวร้ายที่พระเวทปล่อยมา เพื่อหวังให้ทำร้ายพระพุทธเจ้า วิ่งตรงไปยังพระองค์ที่กำลังบิณฑบาตอยู่ ทำให้พระสาวกทั้งหลายมีท่านพระอานนท์เป็นต้นหวาดกลัว กราบพูลขอให้พระองค์ทรงหลบไป แต่พระองค์ก็ไม่หลบไปโดยให้เหตุผลว่า พระพุทธเจ้าย่อมไม่ปรินิพพานด้วยการทำร้ายของผู้อื่น พร้อมกับทรงแผ่พระเมตตาไปยังช้างนั้น ด้วยพระเมตตาทำให้ช้างเชื่องลงอย่างฉับพลัน^{๑๗๔}

คัมภีร์ปปัญจสูทนี อรรถกถาสังยุตตนิกาย กล่าวไว้ว่า ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งกำลังฟัง อริยวงสสูตร ถูกงูพิษกัด แม้ท่านจะเกิดความกลัวก็ยังคงฟังต่อไปด้วยความตั้งใจจดจ่อและศรัทธา พิษแผ่ซ่านไปทั่ว ความเจ็บปวดยิ่งรุนแรงขึ้น ท่านก็ได้ระลึกถึงความบริสุทธิ์อันไม่ต่างพร้อยแห่งศีลของท่านจากช่วงเวลาที่ได้อุปสมบทมา ความยินดีและอิ่มใจได้เกิดขึ้นภายในตัวท่าน เมื่อได้ตระหนักถึงความประพตติอันไร้มลทินของท่าน ความเปลี่ยนแปลงทางจิตอันมีประสิทธิภาพดังนี้เป็นเหมือนตัวยา และท่านก็ได้ถูกรักษาพิษอย่างทันทีทันใด มีกล่าวต่อไปอีกว่า ท่านได้พัฒนาความเป็นหนึ่งเดียวของจิตและได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ในทันใดนั้นเอง^{๑๗๕}

คัมภีร์ขุททกนิกาย กุลาวกชาดกเป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่แสดงประสิทธิภาพทางการป้องกันอันตรายด้วยเจริญเมตตา คือ มขมานพ (พระโพธิสัตว์) และมิตรสหายอันพญาช้างไม่อาจทำอันตรายได้ พญาช้างได้ถามว่า มีเวทย์มนต์อันใดที่คอยปกป้องอยู่ พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า รักษาศีล ๕ เจริญเมตตา บริจาคทาน และทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เหล่านี้แลเป็นพุทธมณฑที่ช่วยปกป้องคุ้มครองอยู่^{๑๗๖}

คัมภีร์ธรรมบท อรรถกถาขุททกนิกาย ได้กล่าวถึงอุตตรอุบาสิกาผู้ที่ไม่ได้รับอันตรายจากน้ำมันเดือด กล่าวคือ อุบาสิกาอุตตรอุทราภูกนางสิริมาผูกอาฆาตไว้ เพราะนางสิริมาเข้าใจผิดว่าอุตตรภูกมีความสัมพันธ์กับสามี จึงไปยังครัวหยิบทัพพีตักเนยใสที่กำลังเดือด เดินตรงไปยังนางอุตตรภูกหวังที่จะราดรดให้สมอารมณ์ นางอุตตรภูกู้ตัวจึงแผ่เมตตาระลึกถึงคุณความดีของนางสิริมาที่ทำให้ตนได้มีโอกาสได้ทำบุญ และอธิษฐานว่า ถ้าตนมีความผิดต่อนางก็ขอให้เนยใสลวกกรด ถ้าไม่มีความผิด ขอย่าได้มีอันตราย ปรากฏว่าเนยใสอันร้อนที่นางสิริมาราดบนศรีษะกลับเย็นสนิท ไม่สามารถทำอันตรายนางอุตตรภูกได้^{๑๗๗}

^{๑๗๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๑/๔๙๕.

^{๑๗๔} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๕๒/๑๙๖.

^{๑๗๕} วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔.

^{๑๗๖} ข.ชา.อ. (ไทย) ๑/๒๘๙.

^{๑๗๗} ข.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๙.

ดังกล่าวมานี้เป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงว่าการเจริญเมตตา มีผลจากการสวดพุทธรัตน นอกจากนั้น ชันธสูตร^{๑๗๘} ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุสวดเพื่อเจริญเมตตาอันมีประสิทธิภาพ แผ่ไปยังตระกูลทุกชนิด เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับเหล่าภิกษุผู้อยู่ป่า ที่ต้องการความคุ้มครองป้องกัน เป็นอย่างดีจากอันตรายซึ่งได้พบอยู่เสมอๆ นั้น ครั้งเวลาผ่านไป พระดำรัสที่ตรัสตักเตือนนี้ได้ กลายเป็นสิ่งที่นิยมกันแพร่หลายในปัจจุบัน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความเมตตา การสวดชันธสูตรซ้ำๆ เป็นประจำ ทำให้เกิดความเชื่อว่า เป็นการเสริมสร้างสิ่งคุ้มครองป้องกันให้มั่นคง ให้ปราศจากอันตรายจากสัตว์มีพิษได้

ถึงแม้ชันธสูตร เป็นสูตรเก่าแก่ที่สุดในบรรดาพุทธรัตนก็ตามที่ แต่กรณีเมตตาสูตรกลับ เข้ามามีความสำคัญมากกว่า เพราะกำหนดการเจริญเมตตาอันไม่มีพรมแดน ไปสู่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ ทั้งที่รู้และไม่รู้ โกลและโกล้เชื่องและดุร้าย ที่มีในอดีตปัจจุบันและอนาคต โดยไม่มีขีดจำกัด ในขณะที่ชันธสูตรกำหนดเพียงสิ่งมีชีวิตประเภทเดียวกันเท่านั้น นั่นคือ สัตว์เลื้อยคลาน ดังนั้นด้วยความกว้างขวางกว่าของกรณีเมตตาสูตรจึงได้สร้างส่วนหนึ่งของพิธีสวดมนต์ที่สำคัญ สูตรนี้จึงปรากฏในพิธีกรรมการสวดมนต์ทั้งปวง

ขณะที่ส่วนหนึ่งของหลักธรรมอันเป็นแก่นของพิธีสวดมนต์ประกอบด้วยเมตตาแล้ว ยังมีหลักสัจจะ (ความจริง) เข้ามาเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีสวดมนต์ที่กล่าวว่า เมื่อสัจจะได้ถูกประกาศออกมาอย่างจริงจังด้วยความซื่อตรงและบริสุทธิ์แล้ว อำนาจที่ฝังตัวอยู่อันนำมาซึ่งผลอันน่าปรารถนานั้นจะปรากฏออกมา ลักษณะความคิดเช่นนี้ไม่ใช่ทฤษฎีใหม่ที่ก่อกำเนิดขึ้นในพระพุทธศาสนา เพราะช่วงเวลาอันยาวนานก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องนี้ เป็นที่คุ้นเคยเป็นอย่างดีในอินเดียโบราณ โดยมีความเชื่อว่า สัจจะเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นเครื่องมือของอำนาจอันยิ่งใหญ่

อังคุลิมาลสูตร มัชฌิมนิกาย สุตตันปิฎก^{๑๗๙} กล่าวถึงสงครามที่กล่าวขานกันสืบมาอย่างยาวนานระหว่างเทวดากับอสูร เทวดาทั้งหลายถูกแนะนำให้มองดูธงของผู้นำของพวกเขา เพื่อเอาชนะความหวาดกลัวและปลุกกำลังใจ พระสูตรนี้กล่าวเพิ่มเติมต่อไปอีกว่าการมุ่งไปยังคุณงามความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากในการกำจัดความกลัว นอกจากนี้ สูตรนี้ยังเป็นบ่อเกิดแห่งความหวังอันไม่เคยจางหายไปของบรรดาเทวดาทั้งหลายและตัวผู้นำเองด้วย

รัตนสูตร^{๑๘๐} ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดเพื่อรักษาเมืองเวสาลีจากภัย ๓ ประการ คือความแห้งแล้ง ทุพภิกขภัย และโรคระบาด ก็รวมเอาหลักธรรมเรื่องความเมตตาและสัจจะไว้เหมือนกัน ซึ่งสูตรนี้ได้ยกเอาคุณพิเศษของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์มากล่าวไว้ว่า เป็นสัจจะอันประเสริฐที่สุด ทำให้นามาสซึ่งพรอันประเสริฐด้วยอำนาจของพระรัตนตรัยส่วนมหามงคลสูตร ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับฆราวาส เพื่อการส่งเสริมวิถีชีวิตของชาวพุทธทั้งหลาย^{๑๘๑}

^{๑๗๘} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๙๗/๒๙๖

^{๑๗๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๕๙.

^{๑๘๐} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๒-๑๘/๙-๑๔.

^{๑๘๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๕/๓๑.

สูตรทั้งหลายเหล่านี้ ได้แสดงการกล่าวอ้างอิงสัจจะอย่างชัดเจนและเรียบง่ายโดยไม่ต้องใช้เครื่องมือทางพิธีกรรมร่วมด้วยเลย ต่อมาภายหลังการสวดได้พัฒนากลับกลายมาเป็นพิธีกรรมของการสวด ดังมีอุทาหรณ์ในสุปปรกชาดก ที่แสดงสัญลักษณ์ของการค่อยๆ เจริญเติบโตขึ้นของพิธีกรรมทั้งหลายว่า “ในท่ามกลางพายุ เรือที่พระโพธิสัตว์เดินทางไปด้วย เล่นเข้าสู่ภัยพิบัติอันรุนแรง เพื่อที่จะปิดเป่าอันตรายเฉพาะหน้าอันจะทำให้เรืออับปางลง พระโพธิสัตว์จึงได้ชำระกายให้บริสุทธิ์ ด้วยการชะโลมน้ำหอมอาบ ใส่เสื้อผ้าใหม่และถือคนโทมน้ำเต็มไว้ในมือทั้งสอง พร้อมกับประกาศหลักสัจจะว่า นับแต่ความจำได้ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ไม่เคยเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตแม้สักอย่างหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้ว ด้วยอำนาจของสัจจะนี้ ขอให้เรือลำนี้จึงปลอดภัยด้วยเทอญ^{๑๘๒} ด้วยหลักสัจจะนั้นทำให้เรือพ้นอันตรายมาได้และแล่นไปได้อย่างปลอดภัยโดยวิธีที่กล่าวมานี้ พิธีสวดมนต์จึงเริ่มค่อยๆ มีการยอมรับขึ้นมา โดยอาศัยอยู่กับแนวคิดเรื่องการยืนยันความจริง หรือหลักสัจจะ โดยการชำระร่างกายด้วยการอาบน้ำหอมและใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในพิธีชำระกายให้บริสุทธิ์เบื้องต้น ในขณะที่ขึ้นใส่ผ้าถือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเหมือนกัน พิธีสวดมนต์ในปัจจุบันได้ก้าวมาไกลจากจุดกำเนิดยุคแรกๆ มาก ความเชื่อในอำนาจของเมตตาและสัจจะก็ได้สร้างพื้นฐานของพิธีสวดมนต์ขึ้นมา

เมื่อพิจารณาส่วนประกอบหลายส่วนของพิธีสวดมนต์ยุคต้นๆ แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบเหล่านั้นประกอบด้วยความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) ศาสนา (คุณความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ดังปรากฏในรัตนสูตร)
- (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (เมตตาที่แผ่ไปถ้วนทั่ว ดังปรากฏในเมตตสูตร)
- (๓) ความเป็นผู้นำทางการเมือง (อิทธิพลของความเป็นผู้นำ ดังปรากฏในชัคคสูตร)

ทั้งสามความหมายแสดงให้เห็นว่า พิธีสวดมนต์ที่มุ่งหมายส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองทั้งระดับสถาบัน องค์กร และบุคคล เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งควรจะเน้นความสำคัญของแง่มุมสามประการนี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงควรเน้นย้ำอยู่เสมอ นอกจากนี้พิธีสวดมนต์ยังมีความเมตตาและสัจจกิริยาอยู่ในตัวด้วย

๔.๔ อิทธิพลการสวดปริตรในสังคมไทย

อิทธิพลในด้านการสวดปริตรในพิธีกรรมต่างๆ ในสังคมไทย ได้พัฒนาการการสวดพระปริตรในประเทศศรีลังกา ในสมัยที่ยังไม่นิยมบันทึกพระธรรมวินัย เป็นลายลักษณ์อักษรลงบนวัสดุที่ใช้เขียนบันทึก ท่านใช้วิธีท่องจำเมื่อท่องจนจำได้ ท่านก็หมั่นสวดสาธยายทบทวนจนขึ้นใจ ท่องจำสวดสาธยายสืบกันมาประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ จึงได้เขียนลงบนใบลาน แล้วจารจารึกสืบต่อกันมา แม้จะได้เขียนพระธรรมวินัยลงบนใบลานแล้ว พระสงฆ์ก็ยังนิยมสวดสาธยายพระธรรมวินัย จนต่อมาเลือกสวดสาธยายตามความพอใจของตน และสวดสาธยายตามความนิยมของประชาชน คือสวดสาธยายบทสวดที่ถือว่าเป็นสิริมงคล หรือบทสวดที่จะคุ้มครองป้องกันภัยจนเป็นประเพณีนิยมสืบกันมา

^{๑๘๒} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗๑๐๘-๑๒๐/๒๕๑-๒๕๒.

เนื่องจากการนิยมนิย สวดเพื่อเป็นศิริมงคล เพื่อคุ้มครองป้องกันภัยพิบัติสืบกันมาถึงพ.ศ. ๙๐๐ โดยประมาณ^{๑๘๓}

พิธีสวดปริตรมีแพร่หลายในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยทั่วไป ได้แก่ประเทศศรีลังกา ประเทศพม่า ประเทศเขมร ประเทศลาว และประเทศไทย การสวดพระปริตรสำหรับในประเทศศรีลังกา ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์^{๑๘๔} ระบุว่า ในรัชกาลพระเจ้าอุปติสสะชาวเมืองลังกาประสบทุกข์ภัย เกิดความอดอยาก ทั้งยังเกิดโรคระบาด คร่ำครวญ ประชาชนไปไม่น้อยพระองค์จึงเข้าขอคำปรึกษาจากพระภิกษุสงฆ์ ถึงอุบายที่จะจัดภัยต่างๆ พระภิกษุสงฆ์ทูลเรื่องที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงเทศนาซึ่งรัตนสูตรจัดทุกข์ภัยเป็นต้น ที่เกิดขึ้นในกรุงเวสาลี ให้ทรงทราบ พระราชาจึงโปรดให้จัดงานบำเพ็ญกุศลครั้งใหญ่ โดยอาราธนาภิกษุให้สวดปริตรภัยต่างๆ ก็ระงับได้ บทนำคัมภีร์ปริตตฎีกา^{๑๘๕} กล่าวว่า “ทรงโปรดเกล้าให้พระภิกษุสงฆ์สวดรัตนสูตร ได้ทรงกำหนดเป็นราชประเพณี เมื่อมีภัยพิบัติให้นิมนต์พระสงฆ์สวดพระปริตร เป็นประเพณีสืบทอดมาเพื่อเป็นศิริมงคล และคุ้มครองป้องกันภัย เมื่อพระเจ้าแผ่นดิน ทรงกำหนดให้พระสงฆ์สวดพระปริตร พระสงฆ์จึงคัดเลือกรวบรวมบทพระปริตรจากพระไตรปิฎก จนเกิดเป็นพระปริตรภาณวาร พระปริตรเจ็ดตำนาน พระปริตรสิบสองตำนาน

การสวดมนต์สืบทอดมาควบคู่ไปกับการดำรงรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ได้โดยการสืบทอดกัน และการสวดเพื่อท่องจำหลักคำสอนที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” คือ การท่องจำให้ขึ้นใจจนติดปากในเชิงมุขปาฐะและบางส่วนก็ได้กลายมาเป็นบทสวดที่มุ่งจะก่อให้เกิดอานุภาพ

แนวปฏิบัติเรื่องการสวดมนต์ในสังคมไทยนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การสวดมนต์เข้ามาสู่สังคมไทย ภายหลังจากได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทตามคติของลังกาวงศ์^{๑๘๖} ปริตรที่ใช้สวดแต่ละบทนั้น แต่ละตัวอักษรล้วนเป็นวิชาคุณของท่านผู้ทรงคุณค่าควรแก่การเคารพ ยิ่งการสวดพระปริตรโดยทราบความหมายและความเป็นมาด้วยแล้วย่อมทำให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้สวด ทั้งยังสร้างศรัทธา ก่อให้เกิดปัญญา เพราะการนำเอาความหมายของบทสวดมาพิจารณาเนื่องๆ

ในการสวดมนต์ในสังคมไทยนิยมสวดเพื่อป้องกันภัย หรือปกป้อง คุ้มครอง ซึ่งการรุดนี้ นิยมสวดบทเจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนาน ซึ่งในอดีตพระมหากษัตริย์ทรงนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาอำมาตย์ราชบริพารและประชาชนทั่วไปนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดที่บ้านของตนบ้าง^{๑๘๗} จึงได้รับการแพร่หลายมาจนทุกวันนี้ ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของคนไทย สมควรอย่างยิ่งที่คนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต่อมมีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับการสวดมนต์

^{๑๘๓} พระอโนมทัสสี, สารตถสมุจโยนาม จตุภาณวารภูทกกา, พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๕๒๓), หน้า (๑๓).

^{๑๘๔} มหาวิส. (บาลี) ๑/๑๓๙-๑๔๘/๒๘๕-๒๘.

^{๑๘๕} พระเดชิปปกเถระ, ปริตตฎีกา, พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), หน้า ๕-๖๔.

^{๑๘๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อานุภาพพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓.

^{๑๘๗} สุชีพ บุญญานุภาพ, “ความรู้เรื่องบทสวดมนต์”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

เป็นขั้นพื้นฐาน เพราะชีวิตในปัจจุบัน ถือว่าเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธส่วนหนึ่ง พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติโดยการสวดพระปริตรได้ถูกต้อง การสวดพระปริตรคือคำศักดิ์สิทธิ์ ที่พระสงฆ์คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นพุทธพจน์จึงเรียกว่า “พุทธมนต์”

ความเชื่อเรื่องการสวดพระปริตรมีอิทธิพลต่อสังคมไทย การสวดมนต์ส่งผลต่อจิตใจของคนไทยในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากผู้ที่เชื่อก็จะเกิดความสุขสบายใจได้รับความอุ่นใจเป็นการคลายทุกข์ทางจิตได้แม้ชั่วขณะหนึ่ง ถึงแม้จะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ก็ช่วยให้ผู้ที่เชื่อเกิดกำลังใจ คลายความทุกข์ ดังนั้นอิทธิพลของการสวดมนต์จึงเป็นคุณประโยชน์ทำให้คนในสังคมหันเข้าสู่ศาสนา ซึ่งคนในสังคมบางกลุ่ม บางท้องถิ่นห่างไกลจากศาสนาและไม่ค่อยมีโอกาสได้พบกับหลักคำสอน จึงต้องสร้างกุศโลบายเพื่อดึงคนที่ไม่สนใจศาสนาให้สนใจศาสนา สร้างเครื่องมือประโลมจิตใจ พระปริตรทั้งหมดนั้นให้ความสำคัญว่าเป็นพระปริตรที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่ท่องบ่นสาธยายจนเกิดสมาธิแล้วจะบันดาลให้เกิดคุณทางด้านต่างๆ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเนื้อหาของพระปริตรนั้นก็อยู่ในพระไตรปิฎก เป็นพุทธวจนะของพระพุทธองค์ บางปริตรเป็นพุทธจริยาของพระองค์ ซึ่งผู้ท่องบ่นก็เท่ากับเรียนรู้พุทธประวัติ พุทธจริยา เรียนรู้หลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้กับพุทธสาวกในคราวต่างๆ

อิทธิพลการสวดพระปริตรในสังคมไทย ผู้วิจัยจะนำเสนออิทธิพลของบทสวดพระปริตรที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านพิธีกรรม และด้านประเพณี

๔.๔.๑ ด้านพิธีกรรม

พิธีสวดปริตรมีแพร่หลายในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยเฉพาะประเทศไทยนั้น พระสูตรหรือคาถาที่เรียกพระปริตรนิยมสวดในโอกาสต่างๆ ใช้ชื่อพิธีสวดอย่างอื่นๆ ก็มี เช่น สวดภาณตน สวดสามภาณ สวดภาณยักษเป็นต้น พิธีการสวดมนต์นี้คงจะสืบมาแต่การเรียนพุทธวจนะในสมัยพุทธกาลซึ่งเรียนจากปากสู่ปากแล้วท่องจำให้ขึ้นใจอย่างที่เราเรียกว่า “มุขปาฐะ” ผู้ฟังมากหรือจำทรงได้มากได้นามว่าพหูสูตร ดังมีค้ายกย่องพระสงฆ์ว่า วินัยธร ธรรมธร (พระธรรมกถึก) มาติกาธร หรือที่ฆาณกาจารย์ มัชฌิมภาณกาจารย์เป็นต้น

ในประเทศไทย จะมีพิธีสวดพระปริตรมาแต่ยุคสุโขทัย และยุคอยุธยา มีการสวดพระปริตรมีแพร่หลายทั่วไปทั้งในราชสำนักและหมู่ประชาชนชาวพุทธทั่วไป ในบัดนี้ การสวดพระปริตร ยังคงมีการสวดสาธยายพระปริตรยังคงมีการสวดเป็นกิจวัตรในหมู่พระภิกษุสามเณร โดยสวดต่อจากการสวดมนต์ทำวัตรเย็น เพื่อทบทวน เพื่อเกิดศรัทธาวิริยะพัฒนาบารมี แก่พุทธบริษัท และสรรพสัตว์ทุกชั้นฟ้า ตลอดแดนดิน ผู้อาศัยอยู่ในพุทธอาณาเขต ส่วนการสวดพระปริตรในราชสำนัก และตามเคหสถานบ้านเรือนของสามัญชนทั่วไป ที่เมื่ออุบาสกอุบาสิกา จัดงานมงคลต่างๆ นิยมนิมนต์พระเถระานุเถระมาสวดพระปริตรที่บ้านของตนๆ หรือที่ประรำพิธีซึ่งเป็นศูนย์กลางของสถานที่จัดงานพระภิกษุผู้เป็นประธานในพิธีจะพิจารณาเวลาเป็นสำคัญ ถ้ามีเวลาน้อย เช่นการสวดมนต์ฉันเพล จะนิยมสวดเจ็ดตำนาน หากมีเวลามากเช่นการสวดมนต์เย็นฉันเช้า จะนิยมสวดสวดสิบสองตำนาน ในบัดนี้ จะเป็นการสวดมนต์ฉันเพล หรือสวดมนต์เย็นฉันเช้า พระภิกษุผู้เป็นประธานมักสวดย่อเจ็ดตำนาน^{๑๘๘}

^{๑๘๘} พระคันธสาราภิวังศ์, พระปริตรธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า. ๕.

๔.๔.๒ ด้านประเพณี

ในสยามประเทศ มีประเพณีการสวดการสวดพระปริตร แรกๆที่เดียวไม่เป็นไปในทำนองเดียวกัน อาจมีลักลั่นโดยจังหวัดใหญ่ จนถึงในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอาราธนาให้สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) วัดราชประดิษฐ์ฯ แต่ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์รวบรวมพร้อมกับบทสวดอื่นๆ ซึ่งจำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เข้าเป็นหนังสือเรียกชื่อว่า สวดมนต์ฉบับหลวง^{๑๘๙} แล้วจัดพิมพ์แจกจ่ายไปตามวัดวาอารมต่างๆ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรมีคู่มือสำหรับท่องจำเพื่อสาธยายเป็นกิจวัตร ตั้งแต่นั้นมาการสวดพระปริตรก็เป็นอย่างเดียวกัน

ที่ปรากฏในคัมภีร์ซึ่งแต่งสมัยนิยมสวดพระปริตรในศรีลังกา พระสารีบุตรชาวศรีลังกา ผู้แต่งคัมภีร์วินยสังคหรรณกถาอธิบายว่า ภิกษุณี เรียน ท่อง หรือสอนมนต์ กำหนดบริเวณไม่ให้ผู้เข้ามาได้^{๑๙๐} ท่านอธิบายการทำพระปริตรและสวดพระปริตรจตุภาณวาร เพราะมีการระบุถึงวิธีการสวดเมตตสูตร ฐัคคสูตร รตนสูตร และอาภาณานาฎิยสูตร ตามที่พระอโนมทัสสีเถระ กล่าวถึงวิธีการสวดพระปริตรจตุภาณวารไว้ในคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา^{๑๙๑} ท่านมิได้หมายถึงวิธีสวดพระปริตรเจ็ดตำนานและพระปริตรสิบสองตำนาน เพราะพระปริตรดังกล่าวนี้จัดบทสวดในภายหลัง แต่เนื่องจากย่อบทสวดพระปริตรมาจากพระปริตรจตุภาณวาร ดังนั้น วิธีการสวดตามลำดับบทก็คล้ายตามกัน เพียงแต่วิธีสวดพระปริตรจตุภาณวารไม่มีการสวดบทขัดตำนานของพระปริตรแต่ละบท เนื่องจากยังไม่มีบทแต่งบทขัดตำนาน ส่วนวิธีสวดพระปริตรเจ็ดตำนาน และพระปริตรสิบสองตำนาน มีการสวดบทขัดตำนานของพระปริตรแต่ละบท ซึ่งพระโบราณจารย์ ได้สรุปอุปattiเหตุ คือ เหตุเกิดแห่งบทสวดพระปริตรแต่ละบทนั้นมาแต่งเป็นคาถาเล่าประวัติความเป็นมาแห่งพระปริตรนั้นโดยย่อเรียกว่า บทขัดตำนาน

แต่โบราณกาลมา เรียกกันว่า บทขัดหรือบทขัดตำนาน ที่เรียกกันว่า บทขัดหรือบทขัดตำนาน ก็เพราะก่อนจะสวดสาธยายพระปริตรแต่ละบทจะต้องสวดบทเล่าประวัติย่อแล้วนิมนต์สวดมีธรรมนิยมแต่เดิมมา ก่อนจะสวดพระปริตรแต่ละบท พระภิกษุที่เป็นประธานสวดจะสวดบทขัดตำนานพระปริตรบทนั้น โดยทำนองสรภัญญะ พอจบพระภิกษุรูปที่ ๒ จะสวดขึ้นต้นบทพระปริตรนั้น พระภิกษุรูปที่ ๓ จะสวดรับต่อแล้วพระภิกษุทั้งหมดก็สวดสาธยายต่อไป ภายหลังเปลี่ยนเป็นให้พระภิกษุรูปที่ ๓ สวดบทขัดตำนาน^{๑๙๒} พอสวดจบ พระภิกษุรูปที่หนึ่งก็สวดขึ้นต้นบท พระภิกษุรูปที่ ๒ สวดรับแล้วพระภิกษุทั้งหมดก็สวดพร้อมกันจนจบบท พระภิกษุรูปที่สวดบทขัดตำนานนั้นแล้วแต่กรณีอาจเป็นรูปที่ ๒ ก็ได้

^{๑๘๙} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร), สวดมนต์ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

^{๑๙๐} วิ.สงคท. (บาลี) ๕๐/๕๑๑.

^{๑๙๑} พระอโนมทัสสี, สารัตถสมุจจโยนาม จตุภาณวารอรรถกถา, พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), หน้า (๑๔).

^{๑๙๒} พระโตโชทีป, ปริตตฎีกา, พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), หน้า ๑๓.

การสวดบทซัดตานานนี้ หมายถึงพระสงฆ์ท่านนำตำนานเข้ามาขัดหรือแทรกบทพระปริตรที่สวด เป็นการสวดเล่าประวัติย่อแต่ใจความ จะสวดพระปริตรบทไหน ก็หยุดให้พระภิกษุรูปที่ ๓ สวดบทซัดตานานพระปริตรบทนั้น การสาธยายนี้เป็นการสวดสาธยายพระปริตร แต่ในสังคมไทย ไม่นิยมเรียกว่า สวดพระปริตร นิยมเรียกว่า สวดเจ็ดตำนาน^{๑๙๓}

การสวดพระปริตรเป็นพุทธประเพณีของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในศรีลังกาและของพระสงฆ์สายเถรวาทที่รับพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากศรีลังกา คือ พม่า ไทย กัมพูชา ลาว

ปัจจุบันในสังคมไทย นิยมนิมนต์พระสงฆ์สวดเพียงพระปริตรเจ็ดตำนานบ้าง สิบสองตำนานบ้าง ลดบทสวดจากพระปริตรสารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถา ๒๙ บท และพระปริตรฎีกา ๒๒ บท เหลือเป็นบทสวดพระปริตร ๑๒ บทบ้าง ๗ บทบ้าง เพื่อลดเวลาในการสวดให้น้อยลง เนื่องจากการนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปสวดพระปริตรในงานพระราชพิธีและงานอื่นๆ ซึ่งมีเวลาจำกัด

ประเพณีการทำบุญของชาวพุทธไทยที่นิมนต์พระสงฆ์มาสวดปริตรในปัจจุบัน รู้จักกันในชื่อว่า งานบุญนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เช่น

- (๑) ประเพณีงานมงคลขึ้นบ้านใหม่
- (๒) ประเพณีงานมงคลสมรส
- (๓) ประเพณีงานทำบุญอายุ
- (๔) ประเพณีงานทำบุญโกนจุกเป็นต้น^{๑๙๔}

การสวดสาธยายพระปริตรเจ็ดตำนาน ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทย ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์นิยมสวดสืบทอดมาเป็นเวลา ๗๐๐ กว่าปี หลังจากที่ได้รับพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมื่อมีคัมภีร์นี้แล้ว พระสงฆ์ผู้มีความรู้ทางภาษาบาลีใครในการศึกษาจะได้มีตำราเกี่ยวกับการเจริญพระพุทธมนต์ศึกษาเรียนรู้แล้วเผยแพร่สืบทอดไป เป็นการพัฒนาจิตเจริญปัญญา ทั้งในส่วนการศึกษาและการปฏิบัติ

สรุปคุณค่าด้านการอธิบายหลักธรรมคัมภีร์สารัตถสมุจจยจตุภาณวารอรรถกถานี้ อธิบายหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดพระปริตร ซึ่งพระอโนมทัสสียกมาอธิบายให้ทั้งศัพท์และความหมายของศัพท์ ให้เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงในการอธิบายหลักธรรมในแต่ละบทสวดพระปริตร ผู้วิจัยได้นำมาเป็นตัวอย่างเพียง ๗ บท คุณค่าด้านการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสวดธรรมเพื่อรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดเริ่มมาจากการที่พระผู้มีพระภาค ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันกล่าวธรรมในวันอุโบสถ โดยทรงอนุญาตให้นำเอาสิกขาบทบัญญัติมาสวด เรียกว่า สวดปาติโมกข์ ลักษณะการสวดดังกล่าว เป็นการทบทวนพระบัญญัติหรือตรวจสอบข้อห้ามเพื่อความสำรวมระวังของภิกษุทั้งหลาย พร้อมกันนี้พระองค์ยังทรงแนะนำวิธีการฟังปาติโมกข์ว่า ให้ฟังให้ดี เอาใจใส่ในการฟัง ทรงอธิบายต่อไปอีกว่าให้มีจิตแน่วแน่ในการฟัง ไม่ฟังซ่าน ไม่ซัดสาย กล่าวได้ว่าเป็นวิธีการฟังการสวดที่ดีมีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นของลักษณะการฟังสวดมนต์ สวดพระปริตร หรือการสวดมนต์เป็นการอบรมจิตด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยคือ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ พร้อมทั้งแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ เป็นกิจของชาวพุทธที่ทำกันอยู่เป็นประจำ เพื่อเพิ่มพูนภาวนาบารมี

^{๑๙๓} พระคันธสาราภิวังศ์, พระปริตรธรรม, หน้า. ๒๕.

^{๑๙๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๘.

อิทธิพลการสวดพระปริตรในสังคมไทย อิทธิพลของบทสวดพระปริตรที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านพิธีกรรม และด้านประเพณี ล้วนเป็นความเชื่อเรื่องการสวดพระปริตร ผู้ที่เชื่อก็จะเกิดความสุขสบายใจ ได้รับความอุ่นใจเป็นการคลายทุกข์ทางจิต อิทธิพลของการสวดมนต์จึงเป็นคุณประโยชน์ทำให้คนในสังคมหันเข้าสู่ศาสนา ซึ่งคนในสังคมบางกลุ่ม บางท้องถิ่นห่างไกลจากศาสนาและไม่ค่อยมีโอกาสได้พบกับหลักคำสอน จึงต้องสร้างกุศโลบายเพื่อดึงคนที่ไม่สนใจศาสนาให้สนใจศาสนา สร้างเครื่องมือประโลมจิตใจ